

DET KONGELIGE
JUSTIS- OG BEREDSKAPSDEPARTEMENT

Prop. 117 L

(2015–2016)

Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak)

Endringer i domstoloven og
straffeprosessloven (forhåndsinnkalling
til forkynnelse av dom i straffesaker)

Innhold

1	Proposisjonens hovedinnhold	5	4.3	Høringsnotatets forslag	16
			4.4	Høringsinstansenes syn	16
2	Bakgrunnen for lovforslaget	5	4.5	Departementets vurdering	17
2.1	Oversikt	5			
2.2	Høringen	6	5	Økonomiske og administrative konsekvenser	24
3	Konstitusjonelle og menneskerettslige skranker	7	6	Merknader til de enkelte bestemmelsene	25
3.1	Grunnloven	7	6.1	Til domstoloven	25
3.2	EMK og SP	8	6.2	Til straffeprosessloven	27
4	Reglene om innkalling til hoved- og ankeforhandling, fraværdommer og forkynnelse av dom i straffesaker	10		Forslag til lov om endringer i domstoloven og straffeprosessloven (forhåndsinnkalling til forkynnelse av dom i straffesaker)	29
4.1	Gjeldende rett	10			
4.2	Tidligere vurderinger	15			

DET KONGELIGE
JUSTIS- OG BEREDSKAPSDEPARTEMENT

Prop. 117 L

(2015–2016)

Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak)

Endringer i domstolloven og straffeprosessloven (forhåndsinnkalling til forkynnelse av dom i straffesaker)

*Tilråding fra Justis- og beredskapsdepartementet 29. april 2016,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Solberg)*

1 Proposisjonens hovedinnhold

Justis- og beredskapsdepartementet foreslår i denne proposisjonen endringer i domstollovens regler om forkynnelse i straffesaker som innebærer at tid og sted for forkynnelse av dom kan fastsettes forut for hoved- eller ankeforhandling. Siktete innkalles av påtalemyndigheten ved forkynnelse av pålegg om å møte i henhold til forslaget til ny § 159 b i domstolloven.

Departementet foreslår også endringer i straffeprosessloven slik at ankefristen skal løpe fra det varslede forkynnelsestidspunktet selv om siktete ikke møter. Dette er en endring som gir ankefristreglene som gjelder ved rettens innkalling til forkynnelse av dom, lik anvendelse for påtalemyndighetens innkalling til forkynnelse av dom etter lovforslaget.

Departementet tar sikte på at lovendringene skal tre i kraft fra 1. juli 2016.

2 Bakgrunnen for lovforslaget

2.1 Oversikt

Straffelovgivningen retter seg mot handlinger som fører til skade eller fare for skade på viktige

interesser. En av statens fremste oppgaver er å sørge for en effektiv kriminalitetsbekjempelse. Iretteføringen har preventive virkninger og bidrar til å motvirke at samfunnet og borgerne utsettes for straffbare handlinger.

Lovbrytere straffes i henhold til rettskraftig forelegg eller dom. Det er et tiltagende samfunnsproblem at kriminaliteten har blitt mer grenseoverskridende, og at personer unndrar seg straffeforfølgning ved å utebli når domstolen skal behandle saken. Vi har i dag ikke tilstrekkelige virkemidler til å motvirke unndragelse i saker hvor alvorlighetsgraden ikke gir grunnlag for varetektsfengsling. Det er uheldig med en utvikling hvor Norge blir et «fristed» for lovbrøyttere som mangler tilknytning til landet, så vel som norske borgere som ikke møter til behandlingen av straffesaken, og ikke kan treffes på en kjent bopel eller arbeidssted. Samfunnet er tjent med at alle lovbrøyttere kan stilles til ansvar for straffbare handlinger.

Denne utviklingen skaper særlig problemer for iretteføring av straffesaker i de større byene. Spesielt i Oslo er det store utfordringer knyttet til kriminelle handlinger som begås av norske og utenlandske borgere uten kjent oppholdssted.

Oslo statsadvokatembeter beskriver situasjonen slik i en inspeksjonsrapport for Grønland politistasjon 10. november 2011:

«Når en siktet ikke har fast eller kjent adresse i Norge skaper dette store problemer i iretteføringsprosessen. [...] Et stort antall hovedforhandlinger vil måtte utsettes fordi tiltalte ikke lar seg stevne. Hvis tiltalte lar seg stevne, unnlater vedkommende i mange saker å møte til hovedforhandling. Man kan da få uteblivelsesdom etter i medhold av straffeprosessloven § 281. Problemet da blir å få forkynt dommen slik at den kan bli rettskraftig.»

Statistikken over påtaleavgjorte, men ikke rettskraftige saker for Oslo politidistrikt ser slik ut for saker eldre enn 12 måneder (per 1. januar det enkelte år):

2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
6407	7395	8298	8126	8263	7904	7549

I Grønland krets i Oslo er omlag 60 % av de pågrepne utenlandske borgere uten annen tilknytning til Norge enn at de oppholder seg her. Det er antakelig flere grunner til det store antallet saker som ikke er rettskraftig avgjort i Oslo, men det er god grunn til å tro at den store andelen pågrepne med utenlandsk statsborgerskap uten fast eller kjent adresse i Norge er en viktig årsak.

I saker hvor siktede må løslates før hovedforhandling kan det oppstå problemer med å få forkynt en eventuell fraværdom. For å øke fremmøtet og få flere rettskraftige dommer for siktede som ikke møter, foreslår departementet at tid og sted for forkynnelse av en fremtidig dom kan forkynnes sammen med tiltalen og bevisoppgaven, og samtidig med innkalling til hovedforhandling eller ankeforhandling der siktede skal innkalles til den. Ved ankeforhandling skal også tidligere instansers dommer og påtalemyndighetens eventuelle anke eller motanke inkluderes.

Etter sommeren 2016 startes et to-årig prosjekt i Oslo med hurtigbehandling av straffesaker med et klart og oversiktlig bevisbilde hvor det foreligger unndragelsesfare, jf. Prop. 1 S (2016–2017). Politiet, påtalemyndigheten og domstolene vil arbeide målrettet for å oppnå rask dom mens siktede er pågrepet eller varetektsfengslet. Målet er at det kan avsies dom i tingretten etter få dager, og allerede i løpet av første fengslingsperiode. Prosjektet vil omfatte saker hvor det antas å bli idømt ubetinget fengselsstraff.

Hurtigbehandlingsprosjektet er justert sammenlignet med det opprinnelige forslaget til «hurtigspor» som var på høring våren 2015. Det legges ikke lenger opp til at saker hvor det bare er aktuelt med forelegg eller betinget fengsel skal

domstolsbehandles før siktede løslates. Det antatte lovbruddet vil her sjelden gi grunnlag for pågrepelse eller varetektsfengsling helt frem til hovedforhandling kan avholdes.

Lovendringsforslagene i denne proposisjonen er et supplerende tiltak til prosjektet for også å bidra til hurtigbehandling av saker hvor siktede må løslates før hovedforhandling. På den måten kan det også oppnås en rettskraftig dom i de mindre alvorlige sakene der siktede ikke møter til domstolsbehandling eller forkynnelse av dom. Også i saker der siktede unndrar seg fra ankeforhandlingen etter en ubetinget dom i tingretten vil det kunne oppnås rettskraftige dommer i større grad enn tidligere. Forslaget til lovendringer gjelder imidlertid generelt, og kan benyttes i alle saker hvor forholdene ligger til rette for det.

Hurtigbehandlingsprosjektet som sådan vil i sin justerte form bli gjennomført innenfor gjeldende regelverk. For øvrig inngår det i særdomstolutvalgets mandat å identifisere sakstyper innenfor straffesakskjeden, hvor hurtigere saksbehandling kan forhindre at personer unndrar seg straffeansvar eller kan medvirke til bedre samlet ressursutnyttelse. Videre skal straffeprosessutvalget i henhold til mandatet foreslå endringer som bedre møter dagens utfordringer, og som samtidig legger til rette for at også de mindre og enkle straffesakene avvikles på en rettsikker og effektiv måte.

2.2 Høringen

Forslaget om endringer i domstollovens regler om forkynnelse ble sendt på høring 10. april 2015, som en del av høringsnotatet «Forslag til prøveprosjekt i Oslo for raskere gjennomføring av straffesaker», til følgende instanser:

Departementene

Domstoladministrasjonen

Høyesterett

Lagmannsrettene

Tingrettene

Riksadvokaten

Statsadvokatene

Politidirektoratet

Politidistriktene

Politiets sikkerhetstjeneste

KRIPOS

Politiets utlendingsenhet

Politihøgskolen

Advokatbevillingsnemnden
 Datatilsynet
 Direktoratet for utviklingssamarbeid
 Disiplinærnemnden for advokater
 Forbrukerrådet
 Integrerings- og mangfoldsdirektoratet
 Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker
 Konkurransetilsynet
 Kontoret for voldsoffererstatning
 Kriminalomsorgsdirektoratet
 Likestillings- og diskrimineringsombudet
 Norsk senter for menneskerettigheter
 Regjeringsadvokaten
 Statens sivilrettsforvaltning
 Stortingets ombudsmann for forvaltningen
 Tilsynsrådet for advokatvirksomhet
 Utlendingsdirektoratet
 Utlendingsnemnda

 Akademikerne
 Arbeidsgiverforeningen Spekter
 Amnesty International
 African Youth in Norway
 Antirasistisk Senter
 Den Norske Advokatforening
 Den norske Dommerforening
 Den norske Helsingforskomité
 Forsvarergruppen av 1977
 Faglig forum for kommunalt flyktningarbeid
 Flyktninghjelpen
 Grenseland – Forum for Asylsøkere og
 Flyktninger
 Handels- og servicenæringens hovedorganisasjon
 Human Rights Service
 Innvandrernes Landsorganisasjon
 Islamsk Råd Norge
 Juridisk rådgivning for kvinner
 Juss-Buss
 Jussformidlingen
 Jusshjelpa i Midt-Norge
 Jusshjelpa i Nord-Norge
 Kontaktutvalget mellom innvandrerbefolkningen
 og myndighetene
 Kommunesektorens interesse- og arbeidsgiver-
 organisasjon
 Kristent Interkulturelt Arbeid
 Landsorganisasjonen i Norge
 Ressurssenter for innvandrere og flyktningkvinner
 Norges Politilederlag
 Norges Juristforbund
 Næringslivets hovedorganisasjon
 Norsk Folkehjelp
 Norsk Innvandrersforum
 Norsk Organisasjon for Asylsøkere
 Norsk tolkeforening

Organisasjonen mot offentlig diskriminering
 Politiets Fellesforbund
 Politiembetsmennesenes landsforening
 Rettspolitisk forening
 Røde Kors
 Statsautoriserte translatørers forening
 Stiftelsen Rettferd for taperne
 Straffedes Organisasjon i Norge
 Selvhjelp for innvandrere og flyktninger
 Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn
 SOS rasisme
 Stine Sofies Stiftelse
 Hovedorganisasjonen for universitets- og
 høyskoleutdannede
 Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund

Høringen hadde frist 22. mai 2015. Følgende instanser har hatt realitetsmerknader til forslaget om endringer i forkynningsregelverket:

Domstoladministrasjonen
 Oslo tingrett
 Riksadvokaten
 Oslo statsadvokatembeter
 Politidirektoratet
 Asker og Bærum politidistrikt
 Oslo politidistrikt
 Politiets utlendingsenhet
 Den Norske Advokatforening
 Dommerforeningens fagutvalg for strafferett og
 straffeprosess
 Norsk tolkeforening

Følgende instanser har uttalt at de ikke vil inngi høringsuttalelse eller at de ikke har merknader til høringsnotatet:

Forsvarsdepartementet
 Finansdepartementet
 Helse- og omsorgsdepartementet
 Kunnskapsdepartementet
 Landbruks- og matdepartementet

Datatilsynet

Bedriftsforbundet
 Landsorganisasjonen i Norge
 Stine Sofies Stiftelse

3 Konstitusjonelle og menneskerettslige skranker

3.1 Grunnloven

Følgende grunnlovsbestemmelser er av sentral betydning for forkynningsreglene:

«§ 95 Enhver har rett til å få sin sak avgjort av en uavhengig og upartisk domstol innen rimelig tid. Rettergangen skal være rettferdig og offentlig. Retten kan likevel lukke rettsmøtet dersom hensynet til partenes privatliv eller tungtveiende allmenne interesser gjør det nødvendig.

Statens myndigheter skal sikre domstolenes og dommernes uavhengighet og upartiskhet.»

«§ 98 Alle er like for loven.

Intet menneske må utsettes for usaklig eller uforholdsmessig forskjellsbehandling.»

Om Grunnlovens bestemmelser om menneskerettigheter har Høyesterett uttalt at «de tilsvarende konvensjonsbestemmelsene som allerede er gjeldende norsk rett i medhold av menneskerettsloven § 2, skal danne utgangspunkt – naturlig nok – for grunnlovstolkningen», jf. Rt. 2015 s. 155 avsnitt 40.

3.2 EMK og SP

Europarådets konvensjon om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter (EMK) og FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter (SP) er gjort til en del av norsk rett ved menneskerettsloven § 2. Ved motstrid skal konvensjonsbestemmelsene gå foran bestemmelser i annen lovgivning, jf. menneskerettsloven § 3.

Menneskerettskonvensjonene gir individet grunnleggende rettigheter overfor staten. Rettigheter i konvensjoner som er inkorporert i norsk lov kan påberopes direkte overfor norske domstoler. Grunnleggende rettigheter i EMK og SP setter også grenser for hvordan norsk lovgivning kan utformes, og har derfor betydning for utformingen av reglene om forhåndsfastsettelse av tid og sted for forkynnelse av dom i norsk rett.

Den europeiske menneskerettsdomstol (EMD) behandler saker der individer påberoper brudd på EMK av en stat. Domstolens avgjørelser er rettslig bindende for statene og har stor vekt som rettskilde. FNs menneskerettskomité (MRK) behandler klagesaker knyttet til brudd på SP. MRKs uttalelser er ikke rettslig bindende. Hvilken vekt uttalelser fra MRK får ved tolkning av konvensjonen må vurderes konkret, jf. Rt. 2015 s. 1388 (avsnitt 151–152). Det vil herunder ha betydning om MRK har kommet med en generell tolkningsuttalelse eller en individklageuttalelse.

Siktetes rettigheter er altså ivaretatt av både EMK og SP. Det er særlig EMK artikkel 6 og SP

artikkel 14 som inneholder forpliktelser som har betydning for reglene om forkynnelse.

EMK artikkel 6 og SP artikkel 14 gir den som er siktet for en straffbar handling rett til en rettferdig rettergang («fair trial») i avgjørelsen av siktelsen mot ham. «Fair trial» er et generelt og overordnet prinsipp for rettergangen. Hvilke konkrete krav som kan utledes av prinsippet er utdypet gjennom praksis, særlig fra EMD. Domstolen har lagt til grunn en helhetsvurdering når den har tatt stilling til om rettergangen har vært rettferdig. Et isolert brudd på enkelte sider av prinsippet kan således oppveies av andre forhold. Dette innebærer også at enkelte av de opplistede minimumsrettighetene i EMK artikkel 6 nr. 3 i visse tilfeller kan tolkes innskrenkende.

I denne proposisjonen foreslår departementet at tid og sted for forkynnelse av dom kan fastsettes forut for hovedforhandling. Ankefristen vil begynne å løpe selv om siktede verken møter til domstolsbehandlingen eller forkynnelsen av dommen. Resultatet kan bli en rettskraftig dom uten at siktede faktisk har fått dommen i hende.

I saker med unndragelsesfare er ofte det eneste tidspunktet det offentlige har kontakt med siktede mens han sitter pågrepet forut for hovedforhandling. For at ordningen som helhet skal tilfredsstillende kravet i EMK artikkel 6 nr. 1 og SP artikkel 14 nr. 1 om rettferdig rettergang (fair trial) bør det derfor legges opp til at siktede sikres mest mulig informasjon om hva saken gjelder samtidig med innkallingen til forkynnelse av dommen. At siktede har rett til å straks bli underrettet om innholdet i siktelsen, og grunnen til at han er siktet, følger også av EMK artikkel 6 nr. 3 bokstav a, jf. SP artikkel 14 nr. 3 bokstav a. Siktede har rett til å få denne informasjonen på et språk som han forstår, slik at det om nødvendig må benyttes tolk. Siktede bør også opplyses om konsekvensene av uteblivelse, herunder at saken kan fremmes i hans fravær, og at dommen kan bli rettskraftig ved ankefristens utløp.

Siktede har rett til å avhøre vitner, og innkalle egne vitner, etter EMK artikkel 6 nr. 3 bokstav d, jf. SP artikkel 14 nr. 3 bokstav e. For å kunne ivareta denne retten bør han derfor på et tidlig stadium gjøres kjent med hvilke bevis som er tenkt ført i saken. Dette kan gjøres ved at han sammen med innkallingen også får forkynt bevisoppgaven.

For å ikke svekke verdien av at opplysningene gis på et tidlig stadium bør det være kort tid både til domstolsbehandlingen og forkynnelse av dommen. Dette hensynet må imidlertid veies opp mot at siktede må få tilstrekkelig tid og muligheter til å forbe-

rede sitt forsvar, herunder i samråd med en eventuell forsvarer, jf. EMK artikkel 6 nr. 3 bokstav b og c, jf. SP artikkel 14 nr. 3 bokstav b. Det må også, når det er påkrevd etter gjeldende rett, settes av nok tid til skriftlig oversettelse av dommen. Etter Høyesteretts kjæremålsutvalgs kjennelse i HR-2001-23 må kravet om oversettelse ses i sammenheng med EMK artikkel 6 nr. 3 bokstav e, jf. SP artikkel 14 nr. 3 bokstav f om siktedes rett til vederlagsfri bistand av tolk hvis han ikke kan forstå eller snakke det språket som blir brukt i retten, og kravet til en rettferdig rettergang i EMK artikkel 6 nr. 1.

Bestemmelsene om forkynnelse av straffedommer og virkningen av at ankefristen oversittes må videre sees i sammenheng med EMK tilleggsprotokoll nr. 7 artikkel 2 nr. 1, jf. SP art. 14 nr. 5, om at enhver som er kjent skyldig av en domstol for en straffbar handling skal ha rett til å få skyldspørsmålet eller straffutmålingen overprøvd av en høyere domstol. Lovforslaget er særlig rettet mot saker med unndragelsesfare. Mange av sakene vil derfor kunne gjelde siktede med utenlandsk statsborgerskap. Det må derfor påses at utøvelsene av rettighetene etter konvensjonene blir sikret uten diskriminering på noe grunnlag slik som rase, farge, språk, religion, nasjonal opprinnelse eller tilknytning til en nasjonal minoritet, jf. EMK artikkel 14, jf. SP artikkel 6.

Den nærmere vurderingen av bestemmelsene vil bli foretatt fortløpende nedenfor under punkt 4.1 om gjeldende rett og punkt 4.4 om departementets vurdering. En gjengivelse av artiklene i norsk oversettelse følger nedenfor.

EMK artikkel 6 lyder i norsk oversettelse:

«Artikkel 6. Retten til en rettferdig rettergang

1. For å få avgjort sine borgerlige rettigheter og plikter eller en straffesiktelse mot seg, har enhver rett til en rettferdig og offentlig rettergang innen rimelig tid ved en uavhengig og upartisk domstol opprettet ved lov. Dommen skal avsies offentlig, men pressen og offentligheten kan bli utelukket fra hele eller deler av rettsforhandlingene av hensyn til moralen, den offentlige orden eller den nasjonale sikkerhet i et demokratisk samfunn, når hensynet til ungdom eller partenes privatliv krever det, eller i den utstrekning det etter rettens mening er strengt nødvendig under spesielle omstendigheter der offentlighet ville skade rettferdighetens interesser.
2. Enhver som blir siktet for en straffbar handling, skal antas uskyldig inntil skyld er bevist etter loven.

3. Enhver som blir siktet for en straffbar handling, skal ha følgende minsterettigheter:
 - a. å bli underrettet straks, i et språk han forstår og i enkeltheter, om innholdet i og grunnen til siktelsen mot ham;
 - b. å få tilstrekkelig tid og muligheter til å forberede sitt forsvar;
 - c. å forsvare seg personlig eller med rettslig bistand etter eget valg eller, dersom han ikke har tilstrekkelige midler til å betale for rettslig bistand, å motta den vederlagsfritt når dette kreves i rettferdighetens interesse;
 - d. å avhøre eller la avhøre vitner som blir ført mot ham, og få innkalt og avhørt vitner på hans vegne under samme vilkår som vitner ført mot ham;
 - e. å ha vederlagsfri bistand av en tolk hvis han ikke kan forstå eller tale det språk som blir brukt i retten.»

SP artikkel 14 har en lignende bestemmelse, som i norsk oversettelse lyder:

«Artikkel 14

1. Alle skal være like for domstolene. Enhver har ved behandlingen av en siktelse mot ham for en straffbar handling eller av spørsmål om hans rettigheter og forpliktelser i et tvistemål, rett til upartisk og offentlig rettergang ved en kompetent, uavhengig og upartisk domstol som er opprettet i henhold til lov. Pressen og offentligheten kan utelukkes fra hele eller en del av rettergangen av hensyn til sedelighet, den offentlige orden (ordre public), eller den nasjonale sikkerhet i et demokratisk samfunn, eller hvis hensynet til partenes privatliv krever det, eller i den utstrekning retten finner det strengt nødvendig når offentlighet på grunn av ekstraordinære forhold vil skade rettferdighetens interesser; dog skal enhver dom i en straffesak eller i et tvistemål offentliggjøres med mindre hensynet til mindreårige krever at dette ikke skjer, eller rettergangen gjelder ekteskapsaker eller saker om foreldremyndighet eller vergemål for barn.
2. Enhver som er siktet for en straffbar handling skal anses uskyldig inntil hans skyld er bevist etter loven.
3. Enhver har ved behandlingen av en siktelse mot ham for en straffbar handling, rett til følgende minimumsgarantier, uten forskjellsbehandling:

- a. Å bli underrettet omgående, utførlig og på et språk som han forstår om innholdet av og grunnen til siktelsen mot ham.
 - b. Å få tilstrekkelig tid og anledning til å forberede sitt forsvar og til å rådføre seg med en forsvarer som han selv har valgt.
 - c. Å få sin sak pådømt uten unødig opphold.
 - d. Å være tilstede i retten, og å forsvare seg personlig eller ved en forsvarer han selv har valgt; å bli underrettet om sin rett til dette dersom han ikke har forsvarer, og, hvis rettferdshensyn krever det, å få oppnevnt en forsvarer; og da uten omkostninger for ham selv dersom han ikke har tilstrekkelige midler.
 - e. Å avhøre eller få avhørt vitner som føres mot ham og å innkalle og avhøre egne vitner på de samme betingelser som de vitner som føres mot ham.
 - f. Å få gratis bistand av tolk, dersom han ikke forstår eller taler det språk som brukes i retten.
 - g. Ikke å bli tvunget til å vitne mot seg selv eller til å erkjenne seg skyldig.
4. I saker mot unge mennesker skal rettergangen avpasses hensynet til vedkommendes alder og ønskeligheten av å fremme deres rehabilitering.
 5. Enhver som er domfelt for en forbrytelse skal ha rett til å få domfellelsen og straffutmålingen overprøvet av en høyere instans i overensstemmelse med lov.
 6. Når noen er blitt dømt for en straffbar handling ved endelig dom og når dommen senere er blitt omgjort eller han er blitt benådet på grunn av en ny eller nyoppdaget omstendighet, som på avgjørende måte viser at dommen var feilaktig, skal den som har måttet utstå straff som følge av en slik dom, ha erstatning i overensstemmelse med lov, med mindre det bevises at det helt eller delvis skyldes ham selv at sakens fakta ikke ble kjent i tide.
 7. Ingen skal kunne tiltales eller straffes på ny for en lovovertrødelse som han allerede er blitt endelig dømt eller frifunnet for i overensstemmelse med loven og rettergangsordningen i det enkelte land.»

EMK tilleggsprotokoll 7 artikkel 2 lyder i norsk oversettelse:

«Art. 2 Ankerett i straffesaker

1. Enhver som er kjent skyldig av en domstol i en straffbar handling, skal ha rett til å få

skyldspørsmålet eller straffutmålingen overprøvd av en høyere domstol. Utøvelsen av denne rett, herunder de grunner som må foreligge for at den kan bli utøvd, skal være regulert ved lov.

2. Det kan bli gjort unntak fra denne rettighet for straffbare handlinger av mindre art, slik det er foreskrevet ved lov, eller i tilfeller hvor en person fikk sin sak prøvd av den høyeste domstol i første instans eller ble kjent skyldig etter anke over en frifinnelse.»

SP har tilsvarende bestemmelse i EMK art. 14 nr. 5, se over.

EMK artikkel 14 lyder i norsk oversettelse:

«Artikkel 14 Forbud mot diskriminering

Utøvelsen av de rettigheter og friheter som er fastlagt i denne konvensjon skal bli sikret uten diskriminering på noe grunnlag slik som kjønn, rase, farge, språk, religion, politisk eller annen oppfatning, nasjonal eller sosial opprinnelse, tilknytning til en nasjonal minoritet, eiendom, fødsel eller annen status.»

SP har en liknende generell diskrimineringsbestemmelse, som i norsk oversettelse lyder:

«Artikkel 26

Alle er like for loven og har uten noen form for forskjellsbehandling rett til lik beskyttelse av loven. I dette øyemed skal lovgivningen forby enhver form for forskjellsbehandling og sikre alle likeverdig og effektiv beskyttelse mot forskjellsbehandling på noe slikt grunnlag som rase, hudfarge, kjønn, språk, religion, politisk eller annen oppfatning, nasjonal eller sosial opprinnelse, eiendom, fødsel eller stilling forøvrig.»

4 Reglene om innkalling til hoved- og ankeforhandling, fraværdommer og forkynnelse av dom i straffesaker

4.1 Gjeldende rett

Innkalling til hovedforhandling for siktede m.m.

Etter straffeprosessloven § 86 skal siktede innkalles til rettsmøte ved forkynnelse av stevning som angir hva saken gjelder, møtested og møtetid. Ved innkalling til hovedforhandling har siktede krav på tre dagers varsel og ved innkalling til andre rettsmøter, herunder tilståelsessaker, 24 timers

varsel. Etter domstoloven § 145 skal det til fristen legges til reisetid og tid til å forberede reisen. Det avgjørende er om lovlig forkynnelse er skjedd i tide. Det er ikke et krav om at innkallingen faktisk har kommet til siktedes kunnskap tre dager før hovedforhandlingen, jf. Rt. 2003 side 1281.

Bestemmelsen om innkallingsvarsel må sees i sammenheng med straffeprosessloven § 252 nr. 4 som stiller krav om at tiltalebeslutningen skal gi en kort, men så vidt mulig nøyaktig beskrivelse av det forhold tiltalen gjelder, med opplysning om tid og sted. Påtalemyndigheten skal sende tiltalebeslutningen med bevisoppgave til domstolen i forkant av hovedforhandlingen og deretter forkynne tiltalebeslutningen for tiltalte, jf. straffeprosessloven §§ 262 og 263. Det er vanlig at tiltalebeslutningen ved hovedforhandling, eller siktelse ved andre rettsmøter, blir forkynt for siktede sammen med innkallingen. Retten til å bli informert om hva saken gjelder i tilstrekkelig tid før rettsmøter har som formål at siktede skal få anledning til å forberede sitt forsvar og sikre kontradiksjon.

Retten til «å få tilstrekkelig tid og muligheter til å forberede sitt forsvar» følger av EMK artikkel 6 nr. 3 bokstav b. Vilårene «tilstrekkelig tid og muligheter» er kumulative. EMK foreskriver ikke noe bestemt tidsrom som minstenorm. Hvor lang tid som anses tilstrekkelig, må etter EMDs praksis vurderes konkret. Sentralt for vurderingen vil være sakens kompleksitet, omfang og alvorlighet, jf. Jebens, «Menneskerettigheter i straffeprosessen» (Oslo 2004) s. 485 flg. Det vil også ha betydning om siktede har vært representert av forsvarer. For eksempel vil en enkel sak hvor utfallet kan bli en bot, kunne gis kortere forberedelsestid enn en komplisert og alvorlig straffesak med mange saksdokumenter hvor resultatet kan bli flere års ubetinget fengselsstraff, jf. Høstmælingen, «Internasjonale menneskerettigheter» (2. utgave Oslo 2012) s. 210. Vilåret om at siktede skal få tilstrekkelig mulighet til å forberede sitt forsvar må sees i sammenheng med tidskravet. Eksempelvis kan det ha betydning hvor lang tid det tar før siktede eller forsvarer får tilgang til saksdokumentene. Mulighetene til uhindret kontakt med forsvarer kan også ha betydning.

Bestemmelsen i EMK artikkel 6 nr. 3 bokstav b må sees i sammenheng med EMK artikkel 6 nr. 3 bokstav a om siktedes rett til å «bli underrettet straks, i et språk han forstår og i enkeltheter, om innholdet og grunnen til siktelsen mot ham». Formålet med underretningen er å gi siktede tid og mulighet til å forberede et effektivt forsvar. Underretning kan gis både skriftlig og muntlig, og skal redegjøre for det faktiske og rettslige grunnlaget

for siktelsen. Selv om det ikke uttrykkelig fremgår at siktelsen må meddeles skriftlig, må bestemmelsen trolig som hovedregel oppfattes slik, idet skriftlighet normalt vil være nødvendig for å oppnå formålet med underretningen, jf. Jebens, «Menneskerettigheter i straffeprosessen» på side 474 flg. Det er imidlertid ikke et krav at underretningen må gis på siktedes morsmål så lenge den gis på et språk som er forståelig for siktede.

Etter straffeprosessloven § 275 skal domstolen så snart som mulig fastsette tid og sted for hovedforhandlingen og underrette blant annet påtalemyndigheten og forsvarer. Påtalemyndigheten skal sørge for at innkallingen blir forkynt for tiltalte, jf. straffeprosessloven § 275 fjerde ledd. Dersom siktede ikke forstår norsk, skal påtalemyndighetens avgjørelse av påtalespørsmålet etter påtaleinstruksen § 2-8 første ledd oversettes til et språk som siktede forstår. Oversettelsen bør normalt skje skriftlig, med mindre det anses ubetenkelig at den oversettes muntlig når den blir forkynt eller meddelt siktede. Dette gjelder etter annet ledd også ved forkynning av dom og ved meddelelse av kjennelser og andre rettslige beslutninger, jf. nedenfor. For øvrig skal sakens dokumenter oversettes på det offentliges bekostning i den grad det anses påkrevd for å ivareta siktedes interesser i saken, jf. tredje ledd. I EMDs praksis er det lagt avgjørende vekt på hvorvidt siktede i de nasjonale forhandlingene har opptrådt på en måte som viser at han forstod siktelsen selv om den ikke var skriftlig oversatt, jf. Kamasinski mot Østerrike og motsetningsvis Brozicek mot Italia, begge av 19. desember 1989.

Etter straffeprosessloven § 280 skal tiltalte være til stede under hovedforhandlingen. Hvis tiltalte ikke møter i henhold til forkynt innkalling kan retten etter nærmere vilkår i straffeprosessloven § 281 likevel fremme hovedforhandling, såfremt hans nærvær ikke finnes nødvendig for sakens opplysning, og påtalemyndigheten ikke vil påstå idømt fengsel i mer enn ett år. Den som blir domfelt ved uteblivelse uten gyldig fravær kan etter straffeprosessloven § 282 første ledd begjære saken behandlet på ny når han gjør det sannsynlig at han hadde gyldig fravær og at det ikke kan legges ham til last at han ikke har meldt fra i tide. Det samme gjelder for tiltalte som blir domfelt etter å ha unnveket etter at tiltalebeslutningen ble forkynt for ham, når han gjør sannsynlig at han ikke var unnveket. Begjæringen må etter bestemmelsens annet ledd fremsettes innen utløpet av ankefristen. Etter straffeprosessloven § 282 annet ledd får regelen i straffeprosessloven § 318 tilsvarende anvendelse ved beregning av

fristen. Det innebærer at begjæringer fremsatt etter fristens utløp likevel kan behandles dersom vilkårene for fristoppreisning etter bestemmelsen er oppfylt.

Etter straffeprosessloven § 268 kan et forelegg tre i stedet for tiltalebeslutning. Det fremgår av straffeprosessloven § 256 første ledd nr. 5 at siktede skal gis en oppfordring om «innen en fastsatt frist å erklære om han vedtar forelegget. Fristen fastsettes slik at han får en betenkningstid som i alminnelighet bør være fra 3 til 10 dager.»

Av Straffeprosesslovkomitéens innstilling om rettergangsmåten i straffesaker (NUT 1969:3), særmerknaden til § 263 (lovens § 256) på side 289–290 fremgår det at: «Påtalemyndigheten bør naturligvis ikke øve noen form for press på siktede for å få forelegget vedtatt. I viktigere saker bør den tvert om sørge for at siktede virkelig benytter seg av betenkningstiden, f. eks. til å konferere med en advokat. Det bemerkes at man i denne forbindelse har vært inne på tanken å sette en sperrefrist slik at forelegget først etter et visst antall dager gyldig kan vedtas [...]. En slik sperrefrist kunne ikke godt gjelde foreleggsaker generelt, men bare saker av større betydning. [...] Her vil imidlertid bestemmelsene om bøtemaksima kunne gjøre en liknende nytte, og undertiden ville sperrefristen kunne by på komplikasjoner, f. eks. hvis siktede er en utlending bosatt utenfor Norden. En sperrefrist vil heller ikke alltid være effektiv i de tilfelle siktede har størst behov for beskyttelse, f. eks. når han er sterkt deprimert på foreleggstiden.»

Innkalling til ankeforhandling for siktede m.m.

Både påtalemyndigheten og siktede kan benytte rettsmidler etter straffeprosesslovens sjette del. Etter straffeprosessloven § 312 fjerde ledd må påtalemyndighetens anke være avgitt til forkynnelse for siktede før ankefristen utløper etter straffeprosessloven §§ 310 og 311. Dersom siktede ikke forstår norsk, skal påtalemyndighetens rettsmiddelerklæring etter påtaleinstruksen § 2-8 første ledd oversettes til et språk som siktede forstår. Oversettelsen bør normalt skje skriftlig, med mindre det anses ubetenkelig at den oversettes muntlig når den blir forkynt eller meddelt siktede.

Ankedomstolen er etter straffeprosessloven § 342 med noen få unntak bundet av de ankegrunner som er angitt i anken når den ikke skal prøve bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet. Ankeerklæringens nærmere innhold følger av straffeprosessloven § 314. Etter første ledd nr. 1 må det angis om anken gjelder hele dommen eller

bare enkelte tiltaleposter. Etter første ledd nr. 2 må det angis om anken gjelder saksbehandlingen, bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet, lovanvendelsen under skyldspørsmålet eller avgjørelse om straff eller rettsfølge som nevnt i straffeprosessloven § 2 første ledd nr. 1. Etter første ledd nr. 3 må det angis hvilken feil som påberopes når anken gjelder saksbehandlingen. Etter annet ledd nr. 1-3 bør det videre nevnes hvilken feil anken grunnes på ved anke over lovanvendelsen, nye bevis som måtte bli påberopt og den endring som påstås.

Anken til lagmannsretten besluttes fremmet eller nektes fremmet (siling) etter straffeprosessloven § 321. Beslutningen meddeles siktede, jf. punktet om meddelelse av silingsbeslutninger fra lagmannsretten m.m. nedenfor.

Henvises saken til ankeforhandling etter straffeprosessloven § 325, skal ankeforhandlingen forberedes og gjennomføres etter reglene som gjelder for behandling i første instans så langt de passer, og ikke annet er bestemt, jf. straffeprosessloven § 327 første ledd. Henvisningsavgjørelsen kan ikke ankes eller brukes som ankegrunn. De samme reglene for forkynnelse av innkalling mv. gjelder dermed i utgangspunktet som ovenfor beskrevet for hovedforhandling i tingretten.

Skal lagmannsretten bare prøve saksbehandlingen eller lovanvendelsen under skyldspørsmålet følger det imidlertid av straffeprosessloven § 334 første ledd at siktede ikke innkalles til ankeforhandlingen med mindre særlige grunner tilsier det. Skal den bare prøve spørsmålet om straff kan innkalling unnlates hvis siktedes nærvær finnes overflødig. Etter annet ledd innkalles siktede ikke til ankeforhandling i Høyesterett. I alle nevnte tilfeller skal siktede så vidt mulig varsles om ankeforhandlingen, jf. siste ledd.

Har siktede anket og lagmannsretten skal prøve bevisene under skyldspørsmålet, skal det etter straffeprosessloven § 335 første punktum fremgå av stevningen at siktedes anke over bevisbedømmelsen vil bli avvist dersom han uteblir. Ellers skal siktede etter annet punktum stevnes etter reglene i straffeprosessloven § 87. Det betyr at siktede skal innkalles etter de alminnelige regler om innholdet i stevningen. Antas det at siktedes fremmøte er unødvendig, skal han herunder gjøres kjent med at saken kan bli fremmet selv om han uteblir. Lovens uttrykk «ellers» omfatter både bevisanke fra påtalemyndigheten, og begrensede anker – uavhengig av hvem som har anket – i saker hvor siktede innkalles, jf. Bjerke/Keiserud/Sæther, Straffeprosessloven kommentarutgave (4. utgave 2011) merknad nr. 3 til § 335 på side 1181.

Er siktede stevnet etter straffeprosessloven § 335 første punktum og uteblir uten at det er sannsynlig at han har lovlig fravær, skal anken avvises etter straffeprosessloven § 336 første ledd. Det samme gjelder hvis stevning ikke kunne forkynnes for ham fordi han er unnveket.

Når lagmannsretten etter anke fra påtalemyndigheten skal prøve bevisene under skyldspørsmålet kan saken etter straffeprosessloven § 336 annet ledd fremmes i siktedes fravær såfremt vilkårene i straffeprosessloven § 281 er oppfylt og det ikke er idømt mer enn fengsel i ett år i tingretten. Skal retten ikke prøve bevisene under skyldspørsmålet kan saken etter straffeprosessloven § 336 tredje ledd alltid fremmes i siktedes fravær, med mindre han skulle innkalles, og det er sannsynlig at han har gyldig fravær.

Lagmannsrettens kjennelse om avvisning etter straffeprosessloven § 336 første ledd kan etter straffeprosessloven § 337 omgjøres dersom siktede gjør det sannsynlig at han likevel hadde gyldig fravær, og det ikke kan legges ham til last at han har unnlatt å melde fra i tide. Begjæringen må fremsettes innen utløpet av ankefristen. Etter straffeprosessloven § 337 annet ledd får reglene i straffeprosessloven § 318 første ledd tilsvarende anvendelse ved beregning av fristen. Det innebærer at begjæringer fremsatt etter fristens utløp likevel kan behandles dersom vilkårene for fristoppreisning etter bestemmelsen er oppfylt.

Dette gjelder tilsvarende for ankeforhandlingen i lagmannsretten dersom saken fremmes i siktedes fravær etter påtalemyndighetens bevisanke, jf. straffeprosessloven § 327, jf. straffeprosessloven § 282, med videre henvisning til straffeprosessloven § 318, se Bjerke/Keiserud/Sæther, Straffeprosessloven kommentarutgave (4. utgave 2011) merknad nr. 10 til § 337 på side 1187.

Forkynnelse av straffedommer

Etter domstoloven § 159 a første til tredje ledd skal domstolene sørge for forkynnelsen enten samtidig med at dommen avsies ved opplesing for siktede i rettsmøte (domsforkynnelse), ved at siktede etter innkalling møter opp ved rettens kontor, politiet eller et annet offentlig kontor når dommen avsies ved underskriving (fremmøteforkynnelse), eller ved postforkynnelse, jf. domstoloven § 163 a. Stevnevitneforkynnelse etter domstoloven §§ 165 flg. kan brukes når dommen ikke kan forkynnes på annen måte. Hvis det er hensiktsmessig kan altså en straffedom forkynnes i vanlig brev med mottakskvittering (postforkynnelse). Etter forskrift om postforkynnelse § 5 bokstav b skal dom-

men likevel forkynnes ved stevnevitne hvis adressaten ikke returnerer mottakskvitteringen senest en uke etter forkynnelsen. Etter rundskriv G-1985-165 (side 7–8) blir stevnevitneforkynnelsen i så fall utgangspunktet for fristberegningen. Her fremgår det også at rekommandert sending ikke skal benyttes på grunn av den korte ankefristen i straffesaker.

Når en anke er avgjort, sendes saksdokumentene med avgjørelsen til påtalemyndigheten, som sørger for nødvendig forkynnelse for siktede, jf. straffeprosessloven § 349.

Formålet med forkynningsreglene er for det første å skape størst mulig sikkerhet for at siktede mottar dokumentene slik at han eller hun kan gjøre seg kjent med innholdet og ivareta sine interesser i saken. For det andre skal reglene gi notoritet for at dokumentet er kommet frem til siktede, slik at de rettsvirkninger som er knyttet til forkynnelsen kan inntre.

Domsforkynnelse ved opplesning av dommen etter domstoloven § 159 a annet ledd ble ved lovendring i 2001, jf. Ot.prp. nr. 18 (2000–2001), én av to hovedmåter for forkynnelse av straffedommer. Domsforkynnelse blir likevel i praksis brukt i et fåtall saker. Det er i dag langt mer vanlig at retten bruker fremmøteforkynnelse etter tredje ledd, og pålegger siktede å møte på et offentlig kontor til forkynnelse av dommen. Det mest praktiske er innkalling til rettens kontor, men også en politistasjon eller et lensmannskontor i nærheten av siktedes bosted er vanlig å bruke ved lange reiseavstander. Fremmøteforkynnelse kan etter Ot.prp. nr. 18 (2000–2001) punkt 3.4.2.1 s. 15 brukes selv om det allerede ved innkallingen er klart at siktede ikke kan eller vil møte.

Retten kan velge forkynnesmåten. I Ot.prp. nr. 18 (2000–2001) punkt 9.2 s. 37 (særmerknad til § 159 a), fremgår det imidlertid at «retten bør likevel ta hensyn til hva som vil være mest hensiktsmessig og effektivt totalt sett, ikke bare hva som vil være mest effektivt for domstolens saksavvikling». Det fremgår videre på samme side at «[f]remmøteforkynnelse kan nyttes selv om siktede allerede ved innkallingen gjør det klart at han ikke kan eller vil møte, f.eks. fordi han oppholder seg i utlandet.» Dette praktiseres i dag slik at siktede oppgir hvilken postadresse han ønsker dommen sendt til hvis han ikke møter til fremmøteforkynnelsen.

Selve fremmøteforkynnelsen bør i henhold til proposisjonen samme sted s. 31–32 være tilnærmet lik stevnevitneforkynnelse, med overlevering av et eksemplar av dommen til siktede. Det er normalt ikke nødvendig med opplesning, men det bør

henvises til domsslutningen med uttrykkelig orientering om ankemuligheter, herunder om frist og fremgangsmåte. Siktete skal spørres om han vedtar dommen, tar betenkningstid eller anker, og det bør opplyses om at han kan rådføre seg med forsvarer før han svarer.

Etter påtaleinstruksen § 26-3 åttende ledd skal forkynnelse av dom for siktede som ikke forstår norsk bare skje når dommen er oversatt til et språk han forstår, eller når dommen blir muntlig oversatt ved forkynnelsen. Etter påtaleinstruksen § 2-8 kan skriftlig oversettelse utelates når det er ubetenkelig at dommen oversettes muntlig når den forkynnes siktede. Høyesterett har tolket «ubetenkelig» til et krav om skriftlig oversettelse dersom man ikke kan regne med at domfelte gjennom muntlig oversettelse fullt ut er i stand til å ivareta sine interesser, særlig med hensyn til anke, jf. Rt. 2001 s. 23. Regelen må ses i sammenheng med EMK artikkel 6 nr. 3 bokstav e om siktedes rett til vederlagsfri bistand av tolk hvis han ikke kan forstå eller snakke det språket som blir brukt i retten, og kravet til en rettferdig rettergang i EMK artikkel 6 nr. 1. I praksis vil enkle og ukompliserte dommer gjerne bli oversatt muntlig. Forkynnes dommen samtidig med domsavsigelse i rettsmøte (domsforkynnelse) skal opplesingen simultantolkes i henhold til domstoloven § 135. Retten avgjør om det i tillegg skal foretas skriftlig oversettelse av dommen, se NOU 1984: 27 s. 169.

Etter straffeprosessloven § 310 annet ledd annet punktum løper ankefristen selv om siktede ikke møter etter lovlig innkalling til doms- eller fremmøteforkynnelse. Møter han ikke, skal retten straks sende kopi av dommen til siktede og forsvareren med opplysning om utgangspunktet for ankefristen, jf. her også Ot.prp. nr. 18 (2000–2001) punkt 3.5.2 s. 20. Det er en forutsetning for at ankefristen løper når siktede uteblir fra forkynnelsen av dommen at han var til stede i rettsmøtet, eller deltok med fjernmøteteknikk, da saken ble tatt opp til doms. Han skal også gjøres kjent med at han plikter å møte til forkynnelsen, og kan pågripes dersom han ikke møter. Dette følger av bestemmelsens vilkår om at siktede må være innkalt i medhold av straffeprosessloven § 42 annet ledd, jf. også Ot.prp. nr. 18 (2000–2001) punkt 3.5.2 s. 20 hvor det fremgår at «forutsetningen for at ankefristen skal begynne å løpe uten at siktede har møtt til doms- eller fremmøteforkynnelse, er at siktede har fått innkalling med rettledning i det rettsmøtet der saken tas opp til doms». Deltar siktede derimot ikke i rettsmøtet der saken tas opp til doms (fraværssakene) skal han etter domstoloven § 159 a annet og tredje ledd innkalles til for-

kynnelse etter reglene i straffeprosessloven § 86, jf. § 87 første ledd. Det innebærer at han innkalles som ved forkynnelse av stevning, noe som oftest skjer ved postforkynnelse eller bruk av stevnevitne. I disse tilfellene begynner ankefristen først å løpe når dommen faktisk er forkynt for ham etter regelen i straffeprosessloven § 310 annet ledd første punktum.

Etter straffeprosessloven § 318 første ledd skal en anke som er fremsatt etter ankefristens utløp i utgangspunktet avvises. Hvis ankefristen har begynt å løpe fordi siktede har unnlatt å møte til doms- eller fremmøteforkynnelse skal anken likevel ikke avvises når særlige grunner tilsier at domfelte bør få anken prøvd. Anken må uansett være fremsatt innen to uker etter at det forhold som har fremkalt forsinkelsen er falt bort. Etter særmerknaden til § 318 i Ot.prp. nr. 18 (2000–2001) punkt 9.4 på s. 42 skal vurderingen av særlige grunner ta utgangspunkt i at siktede kort tid før domsavsigelse eller fremmøteforkynnelse uttrykkelig er pålagt å møte. Siktete vet derfor at dom vil falle, og klanderverdig passivitet med hensyn til dette tilsier at det ikke foreligger særlige grunner. Den mest aktuelle situasjonen hvor oppreisning likevel bør gis, selv om siktede kan bebreides sin passivitet, er der dommen er vesentlig strengere enn aktors påstand eller domfeller for forhold aktor påsto frifinnelse for. Toukersfristen regnes etter forarbeidene i disse tilfellene fra siktede faktisk ble kjent med dommens innhold.

Bestemmelsene om forkynnelse av straffedommer og virkningen av at ankefristen oversittes må sees i sammenheng med EMK tilleggsprotokoll nr. 7 artikkel 2 nr. 1 om at enhver som er kjent skyldig av en domstol for en straffbar handling skal ha rett til å få skyldspørsmålet eller straffutmålingen overprøvd av en høyere domstol, og kravet om rettferdig rettergang etter EMK art. 6 nr. 1.

Meddelelse av silingsbeslutninger av lagmannsretten m.m.

Anker kan nektes fremmet (siling) etter straffeprosessloven § 321 annet ledd. Når en anke blir nektet fremmet blir den påankede dommen stående. Rettskraftvirkninger, fullbyrdelsesadgang mv. bestemmes altså ut fra denne, jf. Hov, Rettergang II (Oslo 2010) side 1368. Etter straffeprosessloven § 321 sjette ledd kan en beslutning som nekter saken fremmet, eller avslag på begjæring om omgjøring av slik nektelse, ankes på grunnlag av saksbehandlingsfeil. For øvrig kan ikke avgjørelser etter bestemmelsen ankes eller brukes som

ankegrunn. Etter straffeprosessloven § 379 er ankefristen to uker.

Det følger av straffeprosessloven § 53 første ledd, jf. § 52 annet ledd, at silingsbeslutningen meddeles domfelte. Domstoloven § 186 fastslår at meddelelser skal skje på den måten som i hvert tilfelle er mest hensiktsmessig. Det er altså ikke noe krav om forkynnelse. Silingsbeslutninger kan derfor for eksempel meddeles i brev eller faks, uten krav til mottakskvittering. De kan også gis muntlig, for eksempel over telefon, eller via epost, jf. Rødås «Forkynnelse» (Oslo 2010) side 82. Bøhn, Domstoloven kommentarutgave (2. utgave 2013) merknad 1 til § 186 på side 791–792 uttrykker det slik:

«Domstolens meddelelse av rettslige avgjørelser der det ikke er krav om forkynnelse, for eksempel beslutning om å nekte en anke i straffesak fremmet etter straffeprosessloven § 321 andre ledd, skjer oftest i vanlig brev, som også kan sendes direkte til adressater i utlandet, jf. merknad 1 til § 180. Meddelelsen kan som nevnt også skje ved rekommandert brev, telefaks, eller muntlig, for eksempel over telefonen. Det kan ikke være noe i veien for at domstolen meddeler avgjørelsen som vedlegg til et skjermbrev, men da bør den be om at adressaten bekrefter mottakelsen».

Dersom siktede ikke forstår norsk, skal beslutningen etter påtaleinstruksen § 2-8 annet ledd, jf. første ledd oversettes til et språk som siktede forstår. Oversettelsen bør normalt skje skriftlig, med mindre det anses ubetenkelig at den oversettes muntlig når den blir meddelt siktede. Silingsbeslutningen regnes som gitt fra det tidspunktet den kom frem til siktede. Det gjelder selv om vedkommende først finner meddelelsen på et senere tidspunkt. Ankefristen begynner dermed å løpe fra samme tidspunkt selv om meddelelsen ikke har kommet til siktedes kunnskap. En meddelelse som gis i rettsmøte, herunder meddelelse til siktede om ankeerklæring fra påtalemyndigheten som er nedfelt i rettsprotokollen under rettsmøte, får samme virkning som en forkynnelse, jf. domstoloven § 187.

4.2 Tidligere vurderinger

Doms- og fremmøteforkynnelse av straffedommer ble inntatt i domstoloven § 159 a ved lovendring i 2001. I Ot.prp. nr. 18 (2000–2001) uttalte departementet i punkt 3.5.2 s. 18: «Dersom siktede kort tid i forveien er blitt innkalt til domsavsigelse eller

forkynnelser og har fått informasjon om ankefristen og om plikten til å møte, og dessuten får dommen tilsendt pr. post om han ikke møter, er ikke betenkelighetene særlig store.» Det fremgår videre at «forutsetningen for at ankefristen skal begynne å løpe uten at siktede har møtt til doms- eller fremmøteforkynnelse, er at siktede har fått innkalling med rettledning i det rettsmøtet der saken tas opp til doms». Departementet vurderte også om fremmøteforkynnelse kunne benyttes i saker hvor tiltalte ikke møtte til hovedforhandling. Det var den gang ulike oppfatninger blant høringsinstansene, og enkelte mente at kravet til rettferdig rettergang i EMK art. 6 nr. 1 var til hinder for en slik løsning. Det vises til gjennomgangen av dette i høringsnotatet om hurtigspor og i Ot.prp. nr. 18 (2000–2001) punkt 3.5.2 side 18.

Departementet la den gangen vekt på at siktede kan utebli fra hovedforhandling på grunn av ren forglemmelse hvis det er flere måneder til domstolsbehandlingen, fordi han aldri får vite om forkynnelse som skjer for andre enn siktede (for eksempel husstandsmedlem), på grunn av misforståelser ved språk, lesevansker eller rusproblemer, eller på grunn av gyldig forfall til domsavsigelsen eller hovedforhandlingen og hvor siktede dermed innen ankefristens utløp kunne krevd ny hovedforhandling etter straffeprosessloven § 282 første ledd. Departementet viste til at passivitet allerede hadde vesentlige rettstapsvirkninger og konkluderte med at ordningen kunne komme i konflikt med kravet til en rettferdig rettergang etter EMK artikkel 6 nr. 1 dersom også de saker der siktede ikke var til stede under hovedforhandlingen skulle omfattes.

Det ble endelig vist til at et regelverk som skal ta tilstrekkelig hensyn til disse mothensynene lett kunne bli komplisert. Departementet fant derfor at det måtte være et minstekrav at siktede hadde fått innkalling til domsforkynnelse eller fremmøteforkynnelse i retten.

I Innst. O. nr. 55 (2000–2001) uttalte komitéen at den var enig i at ankefristen skal begynne å løpe selv om den siktede ikke møter til doms- eller fremmøteforkynnelse, forutsatt at siktede har fått innkalling i retten. Komitéen var også enig i at endringene ikke skulle gjelde for saker som er fremmet i tiltaltes fravær. I den forbindelse uttalte komitéen på side 3:

«Komiteen vil imidlertid peke på at tiltalte som ikke engang møter opp til hovedforhandlingene også er de personene som det er vanskeligst for politiet å få forkynt dommen for, og viser til at Oslo politidistrikt i sin høringsut-

talelse antyder en løsning som går ut på å innføre en plikt for tiltalte til å gjøre seg kjent med om det er avsagt dom eller ikke, og at fristen løper fra det tidspunktet han kunne gjøre seg kjent med dommen. Komiteen forutsetter at departementet fortløpende har under oppsikt om det er fornuftig å innføre et slikt regelverk, i det minste i saker der det kun blir idømt bot og/eller inndragning, slik Oslo politidistrikt foreslår.»

4.3 Høringsnotatets forslag

I høringsnotatet om hurtigspor viste departementet til at i saker hvor siktede må løslates før hovedforhandling vil forkynnelse bli vanskeliggjort, og det kan bli vanskelig å oppnå rettskraftig avgjørelse. Departementet forslo derfor at også tid og sted for domsavsigelse kunne forkynnes for siktede før løslatelse selv om det ikke har falt dom i saken ennå. Departementet viste til at en slik regel forutsetter at siktede må få klar beskjed, på en for ham forståelig måte, om tid og sted for både en nært forestående hovedforhandling og forkynnelse av dom, og om konsekvensene av ikke å møte. Det ble også vektlagt at forslaget vil avvike fra vurderingen i 2001 ved at siktede samtidig personlig må få forkynt tiltalen eller forelegg og bevisoppgave, og at politiet om nødvendig før løslatelsen må bistå med opprettelse av poste restante-adresse som dommen kan sendes til ved manglende oppmøte til forkynnelse. Det ble endelig vist til sikkerhetsventilen som ligger i adgangen til fristoppreisning etter straffeprosessloven § 318.

Det ble i høringsnotatet konkludert med at denne fremgangsmåten vil være i samsvar med EMK art. 6 nr. 1 om rettferdig rettergang og EMK tilleggsprotokoll nr. 7 artikkel 2 nr. 1 om at enhver som er kjent skyldig av en domstol for en straffbar handling, skal ha rett til å få skyldspørsmålet eller straffutmålingen overprøvd av en høyere domstol.

Departementet foreslo på denne bakgrunnen følgende tillegg i domstoloven § 159 a tredje ledd i høringsnotatet om hurtigspor:

«Når særlige grunner gjør det hensiktsmessig, kan domsavsigelsen fremmøteforkynnes sammen med tiltalen og innkallingen til en allerede berammet hovedforhandling i tingretten. Tiltalte skal gjøres kjent med at uteblivelse fra hovedforhandling uten gyldig grunn innebærer at forkynnelse av dom anses for å ha skjedd og kan uten anke medføre at avgjørelsen blir rettskraftig. Pålegget skal nedtegnes

skriftlig. Den pålegget er rettet mot skal gis en kopi av det og skal skriftlig kvittere for motaket av pålegget.»

4.4 Høringsinstansenes syn

De fleste av høringsinstansene som har uttalt seg er positive til en lovendring som innebærer at tidspunkt for doms- eller fremmøteforkynnelse forkynnes samtidig med forkynnelse av tiltalen og innkallingen til hovedforhandling. Det gjelder *Oslo tingrett*, *Riksadvokaten*, *Oslo statsadvokatembeter*, *Politidirektoratet*, *Asker og Bærum politidistrikt*, *Oslo politidistrikt*, *Politiets utlendingsenhet* og *Dommerforeningens fagutvalg for strafferett og straffeprosess*. *Domstoladministrasjonen* tiltrer og støtter Oslo tingretts høringsvar. Én av høringsinstansene – *Den Norske Advokatforening* – er ikke positiv til forslaget og uttaler: «Etter Advokatforeningens syn er det ikke behov for egne regler for forkynnelse av slike dommer. Pålegg om møteplikt til fremmøteforkynning ivaretar siktedes og myndighetenes interesser i tilstrekkelig grad.» *Rettspolitisk forening* har på generelt grunnlag stilt seg bak høringsuttalelsen til Advokatforeningen. *Norsk tolkeforening* har bare kommentert tolkefaglige spørsmål knyttet til forslaget.

To av høringsinstansene – *Oslo tingrett* og *Asker og Bærum politidistrikt* – viser til at det allerede i dag er etablert et samarbeid mellom Oslo tingrett og Oslo politidistrikt, og mellom Asker og Bærum tingrett og Asker og Bærum politidistrikt, hvor siktede innkalles til fremmøteforkynnelse av dom samtidig som han innkalles til hovedforhandling.

Oslo tingrett og *Asker og Bærum politidistrikt* mener at ordlyden i domstoloven § 159 a ikke står i veien for en slik løsning. Tingretten viser til at det følger forutsetningsvis av Borgarting lagmannsretts avgjørelse inntatt i RG-2012-1729 og at det avgjørende må være om siktede har forstått at han både er innkalt til hovedforhandling og fremmøteforkynnelse av dom. Tingretten ser imidlertid at det kan være hensiktsmessig at adgangen til å gjøre dette fremkommer direkte av ordlyden i loven.

Oslo statsadvokatembeter, *Politidirektoratet*, *Asker og Bærum politidistrikt*, *Oslo politidistrikt* og *Politiets utlendingsenhet* tiltrer departementets forslag til endring av domstolovens regler om forkynnelse av dommer. *Oslo statsadvokatembeter* mener at det er god ressursutnyttelse at ansatte i politiet heller bruker tjenestetid på å utføre politioppgaver, enn å lete etter tiltalte eller domfelte som ikke ønsker å bli funnet. Statsadvokatembetet uttaler videre:

«Det krenker ingens rettigheter om tiltalte på et tidligere tidspunkt enn hovedforhandlingens avslutning stevnes til domsforkynnelse; i praksis kan dette godt gjøres samtidig med forkynnelse av tiltalebeslutning og/eller innkalling til rettsmøte. Dette er praktisk også for spørsmålet om innkalling av tolk at man vet at tiltalte er lovlig innkalt.»

Oslo statsadvokatembeter er derfor positivt innstilt til den endring av domstoloven § 159 a tredje ledd som foreslås, men tilføyer at dette bør implementeres som en generell bestemmelse som gis anvendelse i langt flere saker enn bare dem som behandles i hurtigspor. De viser også til at dersom en anke henvises vil samme fremgangsmåte kunne anvendes ved varsling eller innkalling til ankeforhandling i lagmannsretten.

Oslo tingrett, Riksadvokaten og Dommerforeningens fagutvalg for strafferett og straffeprosess mener at forslaget til § 159 a endret tredje ledd fremstår som noe tungt og upraktisk og kan forenkles noe. Slik tingretten og fagutvalget ser det vil det trolig være mer hensiktsmessig at det fastsettes et tidspunkt for fremmøteforkynnelse på forhånd, og tingretten viser til at det er en mulighet for at tiltalte møter til fremmøteforkynnelse selv om vedkommende ikke har møtt til hovedforhandling. *Riksadvokaten* foreslår en forenklet endring i domstoloven § 159 a tredje ledd:

«Når det anses hensiktsmessig, kan tidspunktet for domsavsigelse forkynnes samtidig med tiltalen og innkallingen til hovedforhandling. Tiltalte skal gjøres kjent med virkningene av ikke å møte opp. Pålegget om å møte nedtegnes, med skriftlig kvittering fra tiltalte.»

Norsk tolkeforening viser til utsagnet i høringsnotatet på s. 32 om at «i praksis vil enkle og ukompliserte dommer gjerne bli oversatt muntlig av stevnevitnet eller tolk». Tolkeforeningen er kritisk til at stevnevitner tolker det som kan oppfattes som enkle og ukompliserte dommer, med unntak for tilfeller der stevnevitnet har fremmedspråket som morsmål. Tolkeforeningen er kjent med tilfeller der rettigheter ved anke ikke er blitt forstått fordi dommen har blitt tolket av en person uten tolkefaglige kvalifikasjoner. De mener at kvalifisert tolk bør brukes i alle sammenhenger der forkynnelse og informering utløser rettigheter, og viser til at det er vitalt at informasjonen blir forstått fullt ut. Med kvalifisert tolk menes tolk med tolkeutdanning og/eller statsautorisasjon i de språk der det finnes.

Tolkeforeningen viser videre til at det er flere eksempler på at forelegg nektes vedtatt fordi siktede ikke forstår innholdet i forelegget fordi profesjonell tolk ikke er brukt. Domstolene og politiet bør som hovedregel bruke Nasjonalt tolkeregister når de skal bestille tolk, de bør kontakte tolkene direkte og prioritere tolker i kategoriene 1 til 3 der disse finnes på det aktuelle språk. Tolkeforeningen viser også til viktigheten av «klarspråk» og at tolking av dokumenter, beslutninger og vedtak vanskeliggjøres av at språket i disse papirene oppleves som svært utilgjengelig og komplisert av personen som er mottaker av budskapet. Tolkeforeningen mener at det skjer svært ofte at personen uttrykker at han/hun ikke forstår hva som sies, og derfor finner det vanskelig å få med seg rettigheter, frister, ankemuligheter og annen svært viktig informasjon. Det gjelder typisk saker om ulovlig retur etter utvisning hvor det har vært mangelfull forståelse av innholdet i vedtaket.

4.5 Departementets vurdering

Ny bestemmelse om forhåndsfastsettelse av tid og sted for forkynnelse av straffedom

Departementet mener at reglene bør endres slik at også dommer i fraværssaker kan bli rettskraftige når siktede ikke møter i henhold til forkynt forhåndsfastsatt tidspunkt for forkynnelse av dom.

Etter domstoloven § 159 a første ledd skal retten sørge for at dommer i straffesaker blir forkynt. Etter dagens regler innkaller retten siktede til forkynnelse etter domstoloven § 159 a annet ledd (domsforkynnelse) eller tredje ledd (fremmøteforkynnelse) ved å sørge for innkalling i eller etter rettsmøtet hvor saken tas opp til doms. Innkalles siktede i rettsmøtet begynner ankefristen å løpe selv om siktede ikke møter til forkynnelsen av dommen. Får siktede først forkynt innkallingen etter rettsmøtet (fraværssakene) begynner ikke ankefristen å løpe før dommen er forkynt særskilt for siktede. Det vil si at siktede faktisk må møte til forkynnelsen. Hvis han ikke møter må dommen forkynnes ved postforkynnelse eller stevnevitneforkynnelse, jf. domstoloven § 159 a første ledd.

Vi har altså i dag regler for innkalling til forkynnelse av dom i eller etter rettsmøtet saken tas opp til doms i. Departementet mener at dagens regler bør suppleres slik at påtalemyndigheten får kompetanse til å fastsette tid og sted for forkynnelse av dom forut for domstolens behandling av saken. Påtalemyndigheten skal sørge for at siktede får forkynt innkalling etter regelen i forslaget til ny § 159 b i domstoloven. I så fall begynner

ankefristen å løpe selv om siktede ikke møter til forkynnelsen av dommen. Forslaget innebærer at også dommer i fraværssaker kan bli rettskraftige uten særskilt forkynnelse.

Den nye regelen skal gjelde for forkynnelse av dom etter domstolloven § 159 a annet ledd (domsforkynnelse) og tredje ledd (fremmøteforkynnelse). Påtalemyndigheten gis bare kompetanse til å fastsette tid og sted for forkynnelsen av dommen. Retten skal fortsatt beslutte forkynningsformen. Den nye regelen vil omfatte saker som skal behandles både ved hoved- og ankeforhandling. Av hensyn til brukerne bør vilkårene for å ta ordningen i bruk fremgå samlet av forkynningsreglene i domstolloven.

Da doms- og fremmøteforkynning ble innført i 2001 anmodet Stortinget i Innst. O. nr. 55 (2000–2001) departementet om å holde under løpende oppsikt om ordningen burde utvides. En samfunnsutvikling med økende mobil kriminalitet på tvers av landegrensene har ført til store beholdninger av saker som ikke blir rettskraftig avgjort. Departementet mener at utviklingen nødvendigvis gjør at fraværssakene nå omfattes av ordningen.

Det ble også i 2001 vurdert om det burde åpnes for innkalling til forkynnelse på et tidligere tidspunkt enn i rettsmøtet. Departementet kom den gangen til at fraværssakene ikke burde omfattes. Hovedbegrunnelsen var at siktede kunne utebli av ren forglemmelse hvis det var lang tid til domstolsbehandlingen, fordi forkynnelsen hadde skjedd for andre enn siktede (for eksempel husstandsmedlem), eller på grunn av misforståelser ved språk, lesevaner eller rusproblemer. Det ble også lagt vekt på at siktede kunne hatt gyldig forfall til hovedforhandlingen, selv om han ikke hadde gyldig forfall til domsavsigelsen. Dermed kunne han også krevd ny hovedforhandling etter straffeprosessloven § 282 første ledd innen ankefristens utløp.

Siktede som uteblir fra domstolsbehandlingen (fraværssaker) blir ikke kjent med den konkrete bevisførselen i retten og aktors endelige påstand. Siktede har derfor frem til i dag fått dommen forkynt ved stevnevitne eller ved postforkynnelse med kvitteringsslipp. Det innebærer som oftest overlevering av dommen direkte til siktede. Lovgiver har ved denne fremgangsmåten sikret faktisk kunnskap om hvilket straffebud det ble domfelt for, og den utmålte straffen, senest samtidig med at ankefristen begynner å løpe.

Departementets forutsetninger nedenfor for å ta ordningen som foreslås i denne proposisjonen i bruk, gjør imidlertid at de innvendingene som ble reist i 2000–2001 i liten grad gjør seg gjeldende.

Etter departementets vurdering blir disse innvendingene tilstrekkelig avhjulpet til at ankefristen kan begynne å løpe ved et tidligere fastsatt tidspunkt for forkynnelse av dom, selv om siktede verken møter til hovedforhandling eller forkynnelse av dom.

For at påtalemyndigheten skal kunne benytte ordningen er det en forutsetning at tid og sted for forkynnelsen av dommen forkynnes for siktede personlig. I første instans skal slik forhåndsinnkalling forkynnes sammen med tiltalebeslutningen og bevisoppgaven, og samtidig med innkallingen til hovedforhandlingen. På den måten blir siktede kjent med hvilke forhold saken omfatter, hvilke straffebud påtalemyndigheten påstår anvendt og hvilke bevis den ønsker å føre. Når forkynnelsen skjer for siktede personlig unngås misforståelser som ellers kan oppstå, for eksempel ved forkynnelse for husstandsmedlemmer eller i posten. Det vil samtidig gi den som forestår forkynnelsen et personlig inntrykk av siktede og hans forutsetninger for å forstå forhåndsinnkallingen.

Påtalemyndigheten skal sørge for at siktede samtidig gjøres kjent med at han plikter å møte til forkynnelsen, og kan pågripes om han ikke møter. Påtalemyndigheten skal opplyse siktede om ankefristens lengde og regelen i straffeprosessloven § 310 annet ledd annet punktum om at ankefristen begynner å løpe selv om han ikke møter til forkynnelsen av dommen. Påtalemyndigheten skal også sørge for at det opprettes en poste restante-adresse for siktede uten kjent adresse. Siktede skal opplyses om at dommen vil bli sendt til adressen dersom han ikke møter til forkynnelsen, og han bør oppfordres til å undersøke denne. Det bør sørges for praktiske og gode rutiner som legger opp til at siktede enkelt kan gjøre seg kjent med dommen, herunder om han ikke befinner seg i Norge på forkynnelsestidspunktet. Det kan for eksempel spørres om siktede ønsker å oppgi epost-adresse, eller ønsker å bli varslet på SMS eller lignende. Av notoritetshensyn bør konkrete tiltak nedtegnes.

Pålegget om å møte og de øvrige opplysningene skal nedtegnes og bevitnes etter domstolloven § 177. Selv om det ikke er et formalkrav etter bestemmelsen kan det av notoritetshensyn være hensiktsmessig at siktede signerer på at alle opplysninger er mottatt og forstått. Et ubetinget krav om underskrift fra siktede vil imidlertid etter departementets syn kunne undergrave ordningens effektivitet. Det legges til grunn at kravet om at opplysningene må gis, og føringene her om at siktede må ha forstått innholdet i innkallingene og konsekvensene av å ikke møte, er tilstrekkelig til å unngå at forhåndsinnkalling skjer i tilfeller hvor

ankefristen ikke bør løpe uavhengig av oppmøtet til forkynning av dom.

Siktede kan ha språkproblemer, rusproblemer, eller av andre grunner ha dårlige forutsetninger for å ivareta sine interesser. Påtalemyndigheten må derfor om nødvendig iverksette tiltak for å sikre at vedkommende forstår innkallingene, tiltalebeslutningen, bevisoppgaven og konsekvensene av ikke å møte til hovedforhandlingen eller forkynnelsen av dommen. Om nødvendig skal det benyttes tolk. Departementet er enig med Norsk tolkeforening i at det generelt bør bestrebes å bruke et klart og enkelt språk i de dokumentene som skal forkynnes. Det vil gjøre det enklere for siktede å forstå rettigheter, frister og ankemuligheter.

Departementet viser videre til kravet om oversettelse av påtaleavgjørelser som følger av påtaleinstruksen § 2-8 første ledd. Dersom siktede ikke forstår norsk, skal politiet sørge for oversettelse av tiltalebeslutning og forelegg til et språk som han forstår. Oversettelsen bør normalt skje skriftlig, med mindre det anses ubetenkelig med muntlig oversettelse av innholdet i påtaleavgjørelsen når den blir forkynt. Det samme kravet gjelder ved forkynnelse av dommen, jf. påtaleinstruksen §§ 2-8 annet ledd og 26-3. I EMDs praksis er det lagt avgjørende vekt på hvorvidt siktede i de påfølgende nasjonale forhandlingene opptrådte på en måte som viste at han forstod siktelsen selv om den ikke var skriftlig oversatt. Siden den foreslåtte ordningen vil omfatte saker hvor siktede ikke møter i retten er det særlig viktig at påtalemyndigheten sørger for at den som forestår forkynnelsen forvisser seg om at siktede har forstått tiltalebeslutningen eller forelegget. Av notoritets hensyn bør konkrete tiltak nedtegnes.

Departementet forutsetter av rettssikkerhetsmessige grunner at ordningen bare skal anvendes når det er kort tid både til domstolsbehandlingen og påfølgende forkynnelse av dom. Det står sentralt når fraværssaker omfattes, fordi det forebygger at siktede uteblir av ren forglemmelse eller på grunn av endrede forhold, herunder også av praktiske grunner. I vurderingen må det imidlertid også tas hensyn til at siktede får nok tid til å ivareta sine interesser på en forsvarlig måte. Hva som er kort tid vil således bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering. Siktede må innrømme den tiden som er nødvendig, men bør heller ikke vente vesentlig lenger på at saken blir ferdig.

Siktede har etter straffeprosessloven § 86 krav på minst tre dagers varsel før hovedforhandling. Etter domstoloven § 145 kommer reisetid og tid til å forberede reisen i tillegg. Sakens kompleks-

tet vil ha sentral betydning i vurderingen av hvilken tid som det er nødvendig å avsette utover minstekravet. Påtalemyndigheten må videre vurdere om siktede har begrensede forutsetninger som tilsier at det er nødvendig med ekstra tid for å konferere med en forsvarer. Der det uttrykkes ønske om det, bør påtalemyndigheten i slike tilfeller være behjelpelig med å finne en forsvarer, selv om vilkårene for å få oppnevnt forsvarer på det offentlikes bekostning ikke er tilstede.

I saker hvor påtalemyndigheten utferdiger et forelegg som siktede ikke vedtar, skal han etter straffeprosessloven § 256 nr. 5 få en oppfordring om «innen en fastsatt frist å erklære om han vedtar forelegget. Fristen fastsettes slik at han får en betenkningstid som i alminnelighet bør være fra 3 til 10 dager.» I praksis gis det ofte en betenkningstid på 14 dager. Departementet anser det som forsvarlig at den foreslåtte bestemmelsen også brukes i foreleggsaker, så lenge vedtakelsesfristen settes langt nok frem i tid til at siktede får en rimelig betenkningstid.

I foreleggsaker må påtalemyndigheten sørge for at siktede på en forståelig måte blir opplyst om at innkallingen til hovedforhandling faller bort hvis han vedtar forelegget. Denne informasjonen må imidlertid ikke gis på en måte som gjør at siktede opplever seg presset til å vedta forelegget. For øvrig må retten også kunne avlyse saken og omdisponere tiden som var satt av til hovedforhandling. Dette kan hensyntas ved at det gis nødvendig tid mellom betenkningstiden for å vedta forelegget og tidspunktet for hovedforhandling.

Endelig må det for alle sakstyper settes av tilstrekkelig tid mellom hovedforhandlingen og forkynnestidspunktet til at dommen kan oversettes skriftlig, der dette er påkrevd etter gjeldende rett.

I tillegg til de forutsetningene som er lagt til grunn for fremgangsmåten over, legger departementet vekt på at vi også for øvrig har regler som ivaretar siktedes rettsikkerhet i fraværssaker.

Det vises herunder til den begrensingen som ligger i hvilke saker som kan tillates fremmet i siktedes fravær etter straffeprosessloven § 281 første ledd. Hovedforhandling kan bare fremmes såfremt siktedes nærvær ikke er nødvendig for sakens opplysning, og påtalemyndigheten ikke vil påstå fengsel i mer enn ett år. I tillegg må et av vilkårene i første ledd nr. 1-3 være oppfylt. Dersom retten har lagt til grunn at siktede har uteblitt uten gyldig fravær etter tilleggsvilkåret i nr. 2, kan siktede etter straffeprosessloven § 282 første ledd begjære saken behandlet på ny hvis han gjør det sannsynlig at han hadde gyldig fravær, og at det

ikke kan legges ham til last at han ikke har meldt fra i tide. Begjæringen må etter bestemmelsens annet ledd fremsettes innen utløpet av ankefristen.

Det legges videre vekt på at en siktet som det viser seg har gyldig fravær også er omfattet av oppfriskningsbestemmelsen i straffeprosessloven § 318 første ledd bokstav a. Etter bestemmelsens første ledd bokstav b skal en anke, uavhengig av om siktede hadde gyldig fravær, heller ikke avvises hvis ankefristen har begynt å løpe etter straffeprosessloven § 310 annet ledd annet punktum fordi siktede har unnlatt å møte til doms- eller fremmøteforkynnelse, og særlige grunner tilsier at den domfelte bør få anken prøvd.

I Ot.prp. nr. 18 (2000–2001) punkt 9.4 side 34 fremgår det av særmerknaden til straffeprosessloven § 318 at det i vurderingen av om særlig grunner foreligger skal tas utgangspunkt i at siktede kort tid før domsavsigelse eller fremmøteforkynnelse uttrykkelig er pålagt å møte. Siktede vet derved at dom vil falle, og klanderverdig passivitet i forhold til dette tilsier at det ikke foreligger særlige grunner. Motsetningsvis kan det etter departementet syn legges til grunn at passivitet som ikke er klanderverdig, for eksempel der det sannsynliggjøres at siktede ikke kan ha forstått innkallingen fordi den ikke er oversatt til et språk siktede forstod, tilsier at det gis oppreisning for oversittelse av ankefristen.

Etter departementets syn vil dette også være utgangspunktet for saker hvor innkalling til forkynnelse av dom blir forkynt samtidig med innkallingen til hovedforhandling. Hvis påtalemyndigheten legger opp til forkynnelse av dommen langt frem i tid, vil det være et moment som i en helhetsvurdering kan trekke i retning av at det foreligger særlige grunner. I vurderingen kan også andre forhold hensyntas, herunder sakens kompleksitet, jf. drøftelsen av kort tid ovenfor.

Den mest aktuelle situasjonen der oppreisning bør gis selv om siktede kan bebreides sin passivitet er etter Ot.prp. nr. 18 (2000–2001) punkt 9.4 side 34 der dommen er vesentlig strengere enn aktors påstand, eller domfeller for forhold aktor påsto frifinnelse for. Etter departementet syn vil det i fraværssaker på tilsvarende måte kunne foreligge særlige grunner ved domfellelse for vesentlig strengere straffebud enn det som fremgår av tiltalebeslutningen. Det samme gjelder dersom straffen er vesentlig strengere enn det som normalt kan forventes etter tiltalebeslutningen, eller av et forelegg som trer i stedet for tiltalebeslutning.

Departementet mener på denne bakgrunn at de innvendinger som ble vektlagt i 2000–2001 er

hensyntatt i tilstrekkelig grad til at det er forsvarlig at fraværssakene omfattes av ordningen med doms- og fremmøteforkynnelse. Med enkelte tillegg og presiseringer vil rettssikkerhetshensynene i tilstrekkelig grad ivaretas med Riksadvokatens forslag til ny lovbestemmelse, jf. punkt 4.4 ovenfor. I departementets forslag presiseres blant annet hvilke virkninger siktede skal gjøres kjent med. Departementet finner likevel grunn til å understreke at ordningen bare skal benyttes i de tilfeller hvor det er rettssikkerhetsmessig forsvarlig etter en helhetsvurdering av siktedes situasjon og de faktiske forhold, herunder av momentene beskrevet ovenfor.

Bruken av den nye ordningen vil antakelig av praktiske grunner bli begrenset, all den tid den forutsetter at både domstolen og påtalemyndigheten tilpasser seg en forhåndsfastsatt hovedforhandling innen kort tid, for at den ønskede rettskraftvirkningen skal være i behold i fraværssaker. Departementet antar derfor at tid og sted for forkynnelse av dom fortsatt som oftest vil bli fastsatt i retten når saken tas opp til doms. Siktede som faktisk møter vil herunder bli innkalt på vanlig måte i retten.

Kompetanseforholdet mellom retten og påtalemyndigheten

For at ordningen skal bli effektiv og rettssikker bør kompetansen til å innkalle til tid og sted for forkynnelse av dom forut for rettsmøtet ligge hos påtalemyndigheten. Det sikrer at siktede får samlet og samtidig informasjon om tiltalebeslutning, bevisoppgave, tidspunkt for domstolsbehandling og tidspunkt for forkynnelse av dom. Det legges opp til at det skal foretas en konkret vurdering av siktedes forutsetninger for å motta innkallingen og forstå konsekvensene av å ikke møte, tidsaspektet, sakens kompleksitet mv. Den vurderingen vil det i praksis være påtalemyndigheten som har best forutsetninger for – og anledning til – å foreta, for eksempel mens siktede sitter pågrepet. Departementet har vurdert om retten bør ha tilsvarende kompetanse, men behovet vil bare aktualiseres i få tilfeller. Det kan også skape uklarheter i kompetansefordelingen, både praktisk og rettslig, og svekke den rettssikkerhetsmessige betydningen av at retten prøver om innkallingen skal legges til grunn.

På den annen side bør det ikke etableres en ordning hvor påtalemyndigheten kan binde retten til å avsi dom på et bestemt tidspunkt og en bestemt måte. Loven må derfor åpne for at retten kan fastsette en annen form eller tidspunkt for for-

kynnelse av dom, dersom den finner at det er forhold i saken som gjør at dom ikke kan avsies innen det avsatte tidsrom, eller for øvrig at ankefristen ikke bør løpe uten faktisk forkynnelse av dommen. En slik sikkerhetsventil vil også fungere som en rettssikkerhetsgaranti som kan avhjelpe noen av de innvendinger som kan rettes mot en ordning hvor ankefristen begynner å løpe på grunnlag av forhåndsinnkalling til forkynnelse av dom.

Dette spørsmålet kommer ikke på spissen dersom siktede møter til hoved- eller ankeforhandlingen. I slike tilfeller vil retten naturligvis stå fritt til å fastsette når og hvordan dommen skal forkynnes, jf. straffeprosessloven § 42, jf. domstoloven § 159 a første ledd. Hvis retten legger til grunn forhåndsinnkallingen, må den opplyse siktede om hvordan dommen vil bli forkynt, i tråd med hovedregelen i straffeprosessloven § 42 annet ledd første punktum.

Det er således i saker hvor hoved- eller ankeforhandling fremmes selv om siktede uteblir, at forhåndsinnkalling vil ha betydning for ankefristens utgangspunkt. Det vil i hovedforhandling si i saker hvor påtalemyndigheten ikke vil påstå idømt fengsel i mer enn ett år, siktedes nærvær ikke finnes nødvendig for sakens opplysning og siktede (mest praktisk) er uteblitt uten at det er opplyst eller sannsynliggjort at han har gyldig fravær. Dersom retten fremmer hoved- eller ankeforhandling, må den – på samme måte som domstoloven § 159 a fastsetter i dag – ha kompetanse til å fastsette et annet tidspunkt, sted og form for forkynnelse av dom. Hvis retten fremmer hoved- eller ankeforhandling, men fastsetter en annen forkynnelse enn den siktede er forhåndsinnkalt til, vil dette medføre at ankefristen kun løper dersom dommen faktisk forkynnes. Det vil si at siktede møter til doms- eller fremmøteforkynnelse, eller at postal forkynnelse eller stevnevitneforkynnelse lar seg gjennomføre.

Det er etter dette tilstrekkelig at påtalemyndighetens kompetanse i ny domstollov § 159 b begrenses til å fastsette tid og sted for forkynnelse av dom. Retten kan dermed beslutte selve forkynningsformen på vanlig måte. Den nye bestemmelsens rettskraftsvirkning vil imidlertid bare omfatte dommer som retten finner kan forkynnes etter domstoloven § 159 a annet ledd (domsforkynnelse) eller tredje ledd (fremmøteforkynnelse). Det anses ikke å ha betydning at siktede i fraværssaker ikke på forhånd er kjent med om retten vil avsi dom ved opplesning eller ved underskriving, og deretter forkynne dommen på den ene eller den annen av disse to forkynnings-

måtene. Påtalemyndighetens kompetanse begrenses tilsvarende, slik at det ikke kan forhåndsfastsettes tid og sted for postforkynnelse eller stevnevitneforkynnelse.

Departementet foreslår på denne bakgrunn at domstoloven § 159 a endres slik at retten normalt skal legge til grunn at forkynnelse skal skje til tid og sted som fastsatt i forhåndsinnkalling. En slik presumsjon bygger på at dersom retten først beslutter å fremme hoved- eller ankeforhandling, vil antakelig saken ligge slik an at det sjelden vil være betenkelig å la ankefristen løpe med utgangspunkt i en forhåndsinnkalling. Innkallingene til hoved- eller ankeforhandling og forkynnelse av dom vil ha blitt forkynt samtidig, og dermed under like omstendigheter. Også andre forhold ved siktede vil være identiske. Derimot kan det være at retten av ulike grunner ikke rekker å bli ferdig med dommen i tide, eller etter å ha hørt bevisene vurderer å fastsette en vesentlig strengere straff enn siktede hadde grunn til å forvente. Dersom retten kommer til at hovedforhandling ikke fremmes, får innkallingen til forkynnelse av dom ingen betydning.

Ved at retten skal foreta en selvstendig prøving av om forhåndsinnkallingen skal legges til grunn før saken tas opp til doms, riktignok med en presumsjon for dette når hoved- eller ankeforhandling først er besluttet fremmet, bør ikke selve beslutningen om forhåndsinnkalling kunne angripes med rettsmidler eller overprøves av retten. I utgangspunktet vil innkallingen medføre at ankefristen løper etter straffeprosessloven § 310 annet ledd, hvis ikke retten bestemmer noe annet før saken tas opp til doms.

Anvendelsesområdet

Oslo statsadvokatembeter var under høringen positiv til den foreslåtte endringen, men fremholdt at ordningen bør implementeres som en generell bestemmelse som gis anvendelse i langt flere saker enn bare dem som ble foreslått behandlet i hurtigspor. I høringsnotatet ble hurtigsporsakene karakterisert som straffesaker med et enkelt og oversiktlig bevisbilde hvor det foreligger unndragelsesfare. Det ble antatt at straffen som hovedregel ville bli forelegg, betingede eller kortere ubetingede dommer.

Departementet antar at ordningen særlig vil bli hensiktsmessig når det kan konstateres unndragelsesfare. Det kan imidlertid også i andre saker bli behov for å benytte muligheten til å forhåndsfastsette tidspunkt for forkynnelse av dom, herunder for å sikre en effektiv straffesaksbe-

handling. Rettsikkerheten vil uansett bli godt ivaretatt hvis siktede faktisk møter, og en begrensning til saker hvor det på forhånd kan legges til grunn unndragelsesfare anses ikke nødvendig.

Det utelukkes videre ikke at det kan bli behov for ordningen i saker som kan medføre en lengre ubetinget fengselsstraff, for eksempel hvis siktede må løslates før en avsagt dom blir rettskraftig. Den vil likevel være særlig formålstjenlig hvis det ikke er aktuelt med pågripelse eller varetektsfengsling frem til saken kan behandles, typisk som ved betinget fengselsstraff eller forelegg.

Det antas at det korte tidsperspektivet frem til behandlingen av saken og forkynnelse av dommen også vil gjøre ordningen særlig anvendelig i saker med et klart og oversiktlig bevisbilde, som i hurtigbehandlingsprosjektet. Det kan imidlertid etter en konkret vurdering være rettssikkert å bruke ordningen også i mer komplekse saker. Forkynnelsen av innkallingen må fortsatt skje for siktede personlig, og behandlingen av saken frem til forkynnelsen av dommen må skje innen forholdsvis kort tid. Siden forkynnelsen av forhåndsinnkallingen skal skje sammen med tiltalebeslutningen og bevisoppgaven, og samtidig med innkallingen til hovedforhandling, vil det også i mer komplekse saker fremgå klart hva saken gjelder, og hvilke bevis som vil bli ført. Regelen bør derfor kunne anvendes i alle tilfeller der forholdene ligger til rette for det.

Departementet understreker likevel at graden av kompleksitet i sakene uansett må gjenspeiles i tiden som settes av for siktede til å forberede sitt forsvar, jf. EMK artikkel 6 nr. 3 bokstav c, og SP artikkel 14 nr. 3 bokstav b. Krever saken så omfattende forberedelser at den ikke kan komme opp innen relativt kort tid, vil det heller ikke være hensiktsmessig å benytte ordningen. Settes hovedforhandlingstidspunktet for langt frem i tid kan det herunder trekke i retning av at det foreligger «særlige grunner» etter straffeprosessloven § 318, og dommen vil i så fall ikke få den ønskede rettskraftvirkning i fraværssaker.

Oslo statsadvokatembeter har i høringen også bemerket at dersom en anke henvises, vil samme fremgangsmåte kunne anvendes ved varsling eller innkalling til ankeforhandling i lagmannsretten. Departementet er enig i at ankebehandling bør omfattes av lovforslaget.

Ankeinstansene kan i dag på lik linje med førsteinstans etter straffeprosessloven § 42, jf. domstolloven § 159 a innkalle siktede til doms- og fremmøteforkynnelse i rettsmøtet hvor saken tas opp til doms. Oslo statsadvokatembeter ser på det som et problem at også dommer fra ankeinstan-

sen ikke blir rettskraftige fordi siktede uteblir fra ankeforhandlingen. Iretteføringen vanskeliggjøres også her som følge av økningen i mobil kriminalitet på tvers av landegrensene, og ankebehandlingen bør dermed også omfattes av ordningen. En slik regel vil også kunne bidra til flere rettskraftige dommer i hurtigbehandlingsprosjektet for saker med unndragelsesfare i Oslo. Det kan der oppstå situasjoner som gjør at siktede må løslates før ankeforhandlingen fordi vilkårene for fengsling ikke lenger er tilstede.

Det legges som ved hovedforhandling til grunn at påtalemyndighetens forhåndsinnkalling til forkynnelse av dom skal skje samtidig med innkalling til ankeforhandling. Siktede vil imidlertid etter gjeldende rett ikke bli innkalt i alle saker som er aktuelle for ankeforhandling. Siktede blir for eksempel ikke innkalt ved anke over saksbehandlingen, lovanvendelsen under skyldspørsmålet og straffutmålingen, jf. straffeprosessloven § 334 første ledd. Departementet mener at siktede også i disse tilfellene bør kunne innkalles til et forhåndsavsatt tidspunkt for forkynnelse av dom med den følge at dommen kan bli rettskraftig hvis siktede ikke møter i henhold til innkallingen. Forhåndsinnkalling bør i så fall skje etter at saken er besluttet fremmet for ankebehandling.

Forslaget anses for å være rettssikkert så lenge innkallingen til tid og sted for forkynnelse av dom skjer sammen med forkynnelse av tiltalebeslutningen, bevisoppgaven, påtalemyndighetens eventuelle ankeerklæring eller motanke og samtidig med innkalling til ankeforhandling der siktede skal innkalles til den. På den måten vil siktede bli kjent med begrunnelsen for anken, hvilke bevis påtalemyndigheten vil føre, hvilke straffebud påtalemyndigheten mener kommer til anvendelse og hvilken straff påtalemyndigheten ser for seg.

Departementet viser for øvrig til drøftelsen over for hovedforhandling når det gjelder hvilke forutsetninger som må være oppfylt for at fremgangsmåten kan benyttes. Det vil også i ankesakene ligge en rettssikkerhetsgaranti i begrensningen av hvilke saker som er aktuelle for fraværshandling etter straffeprosessloven § 336 annet ledd, jf. § 281 og § 336 tredje ledd. Det legges også vekt på at siktede har muligheten til ny behandling hvis han likevel hadde gyldig fravær etter straffeprosessloven § 327, jf. § 282 med videre henvisning til oppfriskningsregelen i straffeprosessloven § 318, som gjelder tilsvarende ved ankeforhandlingen, jf. ovenfor.

I tilfeller hvor det er aktuelt å meddele silingsbeslutninger etter gjeldende rett forutsetter departementet at aktørene kommer frem til prak-

tiske og gode rutiner som gir sikkerhet for at meddelelser blir sendt/kommer frem til siktede på en betryggende måte slik at også de som ikke har fast adresse i praksis kan gjøre seg kjent med beslutningen. Her må det også ta høyde for at en siktet som ikke befinner seg i Norge på meddelelsetidspunktet kan gjøre seg kjent med beslutningen. Hva som er tilstrekkelig må vurderes konkret i det enkelte tilfellet. Av notoritetshensyn bør konkrete tiltak nedtegnes.

Forholdet til menneskerettighetene

Stortinget ba i Innst. O. nr. 55 (2000–2001) departementet om fortløpende å ha under oppsikt om regelverket med doms- og fremmøteforkynnelse burde utvides. Det er på det rene at vi har hatt en samfunnsutvikling som aktualiserer behovet for i større grad å få rettskraftige dommer også i fraværssaker, og at det vil være store fordeler knyttet til en slik lovendring. Regelverket må imidlertid samtidig være i samsvar med våre konstitusjonelle og internasjonale forpliktelser.

Departementet har merket seg at de høringsinstansene som forut for lovendringen i 2001 var i tvil om ordningen som den gangen ble foreslått var i samsvar med kravet til rettferdig rettergang i EMK artikkel 6 nr. 1, ikke har hatt innvendinger til forslaget slik det nå foreligger. Samfunnsutviklingen siden 2000–2001 har dessuten forsterket behovet for tiltak mot unndragelse. Den eneste høringsinstansen som nå har uttalt seg eksplisitt om spørsmålet er Oslo statsadvokatembeter, som gir uttrykk for at «det krenker ingens rettigheter om tiltalte på et tidligere tidspunkt enn hovedforhandlingens avslutning stevnes til domsforkyning, og at det i praksis godt kan gjøres samtidig med forkyning av tiltalebeslutning og/eller innkalling til rettsmøte».

Departementet er av den oppfatning at forslaget i denne proposisjonen, praktisert i samsvar med de forutsetninger som er redegjort for ovenfor, ikke vil være i strid med kravet om rettferdig rettergang etter Grunnloven § 95 første ledd, EMK artikkel 6 nr. 1 og SP artikkel 14 nr. 1.

EMD har ved flere anledninger uttalt at «...it is of capital importance that a defendant should appear...» og at statens lovgivning derfor må søke å motvirke urettmessig fravær fra straffeforfølgning, jf. bl. a. Medenica mot Sveits 14. juni 2001 premiss 54 med videre henvisninger og Krombach mot Frankrike 13. februar 2001 premiss 84. Den foreslåtte ordningen vil medføre at forhåndsfastsatt tid og sted for forkynnelse av dommen forkynnes sammen med opplysning av konsekven-

sene av å ikke møte både til behandlingen av saken og til forkynnelsen av dommen. Deretter skal både iretteføringen avvikles og dommen foreligge innen kort tid. Etter departementets vurdering vil ordningen innebære at siktede i større grad oppfordres til å møte til både hoved- og ankeforhandling og forkynnelse av dom. Det vil vanligvis være til fordel for siktede, og er også det som er lovens hovedregel.

EMD har i vurderingen av EMK artikkel 6 nr. 1 i saker om avgjørelser fattet i siktedes fravær fremhevet betydningen av at «... the person concerned can subsequently obtain from a court which has heard him a fresh determination of the merits of the charge, in respect of both law and fact ...», jf. bl. a. Makarenko mot Russland 22. desember 2009 premiss 137, Sanader mot Kroatia 12. februar 2015 premiss 95, Jones mot Storbritannia 9. september 2003, Medenica mot Sveits 14. juni 2001 premiss 54 og Colozza mot Italia 12. februar 1985 premiss 29. Det er altså av betydning at myndighetene har lagt til rette for at vedkommende gis mulighet til å gjøre seg kjent med avgjørelsen innen kort tid. De forutsetninger som følger av EMDs praksis på området er etter departementets syn hensyntatt, all den tid det legges opp til prosedyrer som sikrer at siktede på en måte som er forståelig for ham er gjort kjent med tid og sted for forkynnelse av dom kort tid frem i tid, og dommen umiddelbart sendes til ham i posten om han ikke møter til forkynnelsen. I tillegg skal påtalemyndigheten på forhånd sørge for opprettelse av poste restante-adresse, som opplyses til siktede som ikke har kjent adresse før han innkalles til forkynnelse av dom. Påtalemyndigheten kan også be siktede om å gi opplysninger om hvordan han lettest kan kontaktes i tillegg til postadressen, for eksempel på epost.

I EMDs avgjørelser Hennings mot Tyskland 16. desember 1992 og Maass mot Tyskland 15. september 2015 kom domstolen til at det ikke forelå brudd på artikkel 6. Det var her anført brudd på ulike sider av kravet til rettferdig rettergang, etter avgjørelser fattet i siktedes fravær og hvor siktede fikk forkynt dommen ved postforsendelse. EMD la i vurderingen vekt på at siktede hadde hatt kunnskap om straffesaken mot seg. Siktede var videre selv å klandre for ikke å ha tatt de nødvendige skritt for å gjøre seg kjent med dommen og ankefristen, idet vedkommende ikke hadde sørget for å sjekke egen postboks eller skaffe ny nøkkel til denne. Nasjonale myndigheter kunne ikke «be held responsible for barring an applicant's access to court because he or she failed to take the necessary steps to ensure receipt

of his or her mail and was thereby unable to comply with the requisite time-limits laid down in domestic law», jf. Maass mot Tyskland punkt B., premiss 10, se også Hennings mot Tyskland premiss 26. I begge avgjørelser ble det dessuten lagt vekt på at siktede etter nasjonal rett kunne begjære oppfriskning dersom han eller hun var forhindret fra å inngi anke uten at dette kunne lastes vedkommende. Slik begjæring var imidlertid ikke blitt fremmet innen gjeldende frist. I Maass mot Tyskland uttalte EMD at «these mechanisms provided by national law and the interpretation of these rules by the national courts made it possible to achieve the results required by Article 6».

Departementet mener videre at ordningen heller ikke kommer i konflikt med EMK tilleggsprotokoll nr. 7 artikkel 2 nr. 1 og SP artikkel 14 nr. 5 om at enhver som er kjent skyldig av en domstol for en straffbar handling, skal ha rett til å få skyldspørsmålet eller straffeutmålingen overprøvd av en høyere domstol. Det legges i vurderingen vekt på at siktede gjennom ordningen pålegges å møte til forkynnelse av dommen, og uttrykkelig opplyses om at ankefristen løper selv om han ikke møter. I tillegg skal han ha mottatt innkalling kort tid i forveien. Møter han ikke skal dommen sendes både til siktedes adresse, eventuelt poste restante-adresse, og til eventuell forsvarer. Særlig legger departementet vekt på den sikkerhetsventilen som adgangen til fristoppreisning etter straffeprosessloven § 318 utgjør, som også vektlegges i EMDs vurdering av hvorvidt det foreligger brudd på rettigheter under EMK artikkel 6 nr. 1, jf. forrige avsnitt.

I høringen var det flere høringsinstanser som generelt bemerket at det må sikres at et hurtigspor ikke blir diskriminerende. Departementet mener at den ordning som her foreslås, vil være i samsvar med vernet mot diskriminering etter Grunnloven § 98, EMK artikkel 14 og SP artikkel 26. Det vil riktignok bli aktuelt å forhåndsfastsette tidspunkt for forkynnelse av dom for siktede som er utenlandske borgere uten fast bopel i Norge. Ordningen vil imidlertid på lik linje kunne anvendes overfor norske borgere uten fast bopel i Norge, der det foreligger unndragelsesfare. Dermed er det ikke lagt opp til lovmessige begrensninger, slik at ordningen også kan brukes utenfor unndragelsesfaretilfellene der det antas behov for det, og i denne gruppen er det ikke grunn til å tro at utenlandske borgere er representert i større grad enn norske.

Det er uansett først når en eventuell forskjellsbehandling ikke kan forsvares ut fra objektive og fornuftige formål at det kan være tale om ulovlig

diskriminering, og departementet mener at ordningen er saklig begrunnet og ikke uforholdsmessig. Den har som formål å redusere kriminalitet, herunder å hindre at det er mulig å unndra seg straffefølgning, og skal bidra til at flere straffedommer blir rettskraftige. Etter departementets syn er dette legitime mål som ligger innenfor rammen av Grunnloven, EMK og SP, selv om det skulle vise seg at den omfatter flere utenlandske borgere enn norske. EMD har blant annet ansett mål om å opprettholde offentlig orden («public order») som saklig.

5 Økonomiske og administrative konsekvenser

Forslaget om endrede rutiner ved forkynnelse av dom i straffesaker legger til rette for et samarbeid mellom domstolene og politiet der sakstiltanget og de lokale forholdene for øvrig gjør det hensiktsmessig. Det antas at de større tingrettene vil ha et sakstiltanget og en fleksibilitet som kan gjøre det formålstjenlig å ha forhåndsavsatt tid til slike saker. Det antas også at enkelte politidistrikter, for eksempel i grenseområder, har et tiltanget av saker med unndragelsesfare som kan aktualisere ordningen også i mindre domstoler. Ordningen fordrer også en god kommunikasjon hvor domstolene umiddelbart blir varslet om at et forhåndsavsatt tidspunkt for domstolsbehandling faktisk vil bli benyttet, eller et forelegg er vedtatt, slik at de kan tilpasse den nødvendige dommerkapasitet.

Forslaget er ett av flere tiltak for en raskere straffesaksavvikling. Endringen vil bidra til at den samlede saksbehandlingstid blir kortere, og at dommer blir raskere rettskraftige. Forslaget kan føre til noe merarbeid for politiet ved forkynnelse av innkallingen, og fordrer tilpassing av rutiner og vitneførsel til fastsatte tidspunkter kort tid frem i tid både for domstolen og politiet. Departementet mener likevel at forslaget er tilstrekkelig fleksibelt til at den enkelte domstol og politidistrikt kan tilpasse rutinene etter egen ressursituasjon, herunder rettssalskapasitet. Samtidig vil forslaget medføre besparelser for politiet. De som ikke møter til domstolsbehandling eller doms- eller fremmøteforkynnelse, påfører i dag politiet unødvendig og omfattende ekstraarbeid. Ressurser vil dermed frigjøres til forkynnelse av andre dokumenter, og færre rettssaker må utsettes på grunn av manglende forkynnelse av tiltaler og stevninger. Departementet legger etter dette til grunn at ordningen kan dekkes innenfor gjeldende økonomiske rammer for domstolene og politiet.

Etter sommeren 2016 vil det som nevnt innledningsvis påbegynnes et to-årig prosjekt i Oslo med hurtigbehandling av straffesaker med et klart og oversiktlig bevisbilde hvor det foreligger unndragelsesfare. Prosjektet fordrer et nært samarbeid mellom Oslo politidistrikt, Oslo statsadvokatembeter, Kripos, Oslo tingrett, Borgarting lagmannsrett og forsvarere. Det er avsatt øremerkede midler til prosjektet, blant annet til én påtalejurist, én etterforsker og én saksbehandler i Oslo politidistrikt, to dommere og én saksbehandler i Oslo tingrett og 1/3 dommerstilling og 1/3 saksbehandlerstilling i Borgarting lagmannsrett.

Hurtigbehandlingsprosjektet vil arbeide målrettet for å oppnå rask dom i ubetingede saker mens siktede sitter varetektsfengslet. Lovendringen i denne proposisjonen vil være et supplementende tiltak til prosjektet for også å bidra til hurtigere behandling av saker med unndragelsesfare, hvor siktede må løslates fordi det antatte lovbruddet ikke gir grunnlag for varetektsfengsling eller pågripelse frem til saken kan behandles. Dette vil typisk gjelde saker der det er tale om å ilegge betinget fengselsstraff eller utferdige forelegg. Det legges opp til at restkapasitet i prosjektet i Oslo vil kunne benyttes til å behandle en del av disse sakene.

6 Merknader til de enkelte bestemmelsene

6.1 Til domstoloven

Til § 159 a nytt fjerde ledd

Bestemmelsen fastslår at forkynnelse som hovedregel skal skje til tid og sted som fastsatt i forhåndsinnkalling etter § 159 b. Dersom retten i fraværssaker først beslutter å fremme hoved- eller ankeforhandling, vil antakelig saken ligge slik an at det sjelden vil være betenkelig å la ankefristen løpe med utgangspunkt i tidspunktet angitt i forhåndsinnkallingen, jf. drøftelsen over i punkt 4.5.

Det skal på den annen side ikke etableres en ordning hvor påtalemyndigheten kan binde retten til å avsi dom på et bestemt tidspunkt. Bestemmelsen åpner derfor for at retten kan fastsette et annet tidspunkt for forkynnelse av dommen, dersom den kommer til at det er forhold i saken som tilsier at dommen ikke kan avsies innen det avsatte tidsrom eller at ankefristen ikke bør løpe uten faktisk forkynnelse av dommen. Det kan for eksempel være at retten av ulike grunner ikke rekker å bli ferdig med dommen i tide, eller vurderer å fastsette en vesentlig strengere straff enn

siktede hadde grunn til å forvente. En slik sikkerhetsventil vil også fungere som en rettssikkerhetsgaranti. Retten kan derfor som unntak bestemme et annet tidspunkt, eller beslutte postforkynnelse eller stevnevitneforkynnelse etter domstoloven § 159 a. Ankefristen vil i så fall ikke begynne å løpe før dommen faktisk er forkynt for siktede.

Spørsmålet kommer ikke på spissen dersom siktede møter til domstolsbehandlingen. I slike tilfeller vil retten naturligvis stå fritt til å fastsette når og hvordan dommen skal forkynnes, jf. straffeprosessloven § 42, jf. domstoloven § 159 a første ledd. Hvis retten legger tid og sted som fastsatt i forhåndsinnkallingen til grunn, må den gjenta dette overfor siktede, sammen med hvordan dommen vil bli forkynt, i tråd med hovedregelen i straffeprosessloven § 42 annet ledd første punktum.

Siden påtalemyndigheten bare er gitt kompetanse til å forhåndsfastsette tid og sted for forkynnelse av dom, må retten også i fraværssakene beslutte hvordan dommen skal forkynnes, jf. straffeprosessloven § 42 første ledd, jf. domstoloven § 159 a første ledd. Siden siktede ikke er til stede i rettsmøtet når saken tas opp til doms får ikke straffeprosessloven § 42 annet ledd anvendelse. Hvis retten legger forhåndsfastsatt tid og sted for forkynnelse av dom fra påtalemyndigheten til grunn følger imidlertid rettskraftvirkningen av dommen av regelen i domstoloven § 159 b, jf. straffeprosessloven § 310 annet ledd, annet punktum.

Ved at retten skal foreta en selvstendig prøving av om forhåndsinnkallingen skal legges til grunn før saken tas opp til doms, riktignok med en presumsjon for dette når hoved- eller ankeforhandling først er besluttet fremmet, er det ikke behov for at selve beslutningen om forhåndsinnkalling skal kunne angripes med rettsmidler eller overprøves av retten. I utgangspunktet vil innkallingen medføre at ankefristen løper etter straffeprosessloven § 310 annet ledd, hvis ikke retten bestemmer noe annet før saken tas opp til doms.

Til § 159 b

Bestemmelsen er ny og gir kompetanse til å fastsette tid og sted for forkynnelse av dom forut for domstolsbehandlingen. Bestemmelsen angir de vilkårene som må være oppfylt for at ankefristen skal begynne å løpe selv om siktede verken møter til domstolsbehandlingen eller forkynnelsen av dommen, jf. forslaget til straffeprosessloven § 310 annet ledd annet punktum.

Første ledd gir påtalemyndigheten kompetanse til å forhåndsfastsette tid og sted for forkynnelse

av dom i saker hvor påtalemyndigheten antar at det vil være behov det. Slik forhåndsinnkalling vil særlig være aktuelt i saker med unndragelsesfare, men også andre saker er omfattet av bestemmelsen. Det kan for eksempel være hensiktsmessig med forhåndsinnkalling der et lokalt samarbeid mellom domstolen og påtalemyndigheten kan lede til en mer effektiv straffesaksbehandling.

Henvisningen til reglene i domstoloven § 159 a annet og tredje ledd begrenser påtalemyndighetens kompetanse til disse tilfellene, slik at det ikke kan forhåndsbestemmes tid og sted for postforkynnelse eller stevnevitneforkynnelse. Fremgangsmåten for forkynnelse av dommen følger fortsatt av domstoloven § 159 a annet og tredje ledd. Fremgangsmåten for forkynnelsen av forhåndsinnkallingen følger derimot av paragrafen her.

Påtalemyndigheten gis videre bare kompetanse til på forhånd å fastsette tid og sted for forkynnelse av dom. Det er naturlig at retten fortsatt skal beslutte forkynningsformen. Etter straffeprosessloven § 43 beslutter retten om dommen skal avsies ved opplesning (annet ledd) eller ved underskrivning (tredje ledd), og etter domstoloven § 159 a første ledd skal retten sørge for at dommen blir forkynt. Skal dommen avsies ved opplesning kan retten fortsatt etter domstoloven § 159 a annet ledd beslutte at forkynnelsen skal skje samtidig med domsavsigelsen (domsforkynnelse), og skal dommen avsies ved underskrivning kan retten etter domstoloven § 159 a tredje ledd beslutte fremmøteforkynnelse.

Påtalemyndighetens forhåndsinnkalling binder ikke retten endelig til tid og sted for forkynnelse av dom, jf. kommentaren til § 159 a nytt fjerde ledd over. Hvis siktede møter skal retten enten bekrefte forhåndsinnkallingen eller beslutte et annet tidspunkt eller sted. Hvis siktede ikke møter skal det forhåndsfastsatte tidspunktet og stedet som hovedregel legges til grunn. Retten kan likevel unntaksvis bestemme et annet tidspunkt eller sted, eller beslutte postforkynnelse eller stevnevitneforkynnelse. Ankefristen vil i så fall ikke begynne å løpe før dommen faktisk er forkynt for siktede.

Annet ledd omhandler hovedforhandlinger. Forhåndsinnkalling til forkynnelse av dom skal etter *annet ledd, første punktum* forkynnes sammen med tiltalebeslutningen og bevisoppgaven. Formålet er å gi siktede oversikt over hva saken gjelder og hvilke bevis som skal føres i hovedforhandlingen. Det er tilstrekkelig at det benyttes en kopi av en tidligere forkynt tiltalebeslutning etter straffeprosessloven § 263. Det er således ikke et vilkår at forkynnelsen etter straffe-

prosessloven § 263 skal skje samtidig. Er tiltalebeslutningen ikke tidligere forkynt vil siktede etter nevnte bestemmelse også få underretningen om hvem som er forsvarer samtidig med innkallingen til forkynnelse av dommen. Det vil imidlertid i utgangspunktet ikke bli oppnevnt offentlig forsvarer i mange av sakene, noe som typisk vil gjelde der forelegg trer i stedet for tiltalebeslutning og saker etter vegtrafikkloven, jf. straffeprosessloven § 96 annet ledd.

Innkalling til hovedforhandling skal etter *annet ledd annet punktum* forkynnes samtidig. Det er retten som berammer hovedforhandling. Retten stiller allerede i dag flere steder forhåndsavsatte tidspunkter for hovedforhandling til disposisjon for påtalemyndigheten. På den måten kan påtalemyndigheten sørge for forkynnelse av innkalling til hovedforhandling før en siktet løslates. En slik løsning legger også til rette for at påtalemyndigheten kan ha en dialog med siktede om hvilke tidspunkt som passer best, noe som kan øke muligheten for at siktede møter.

Påtalemyndigheten må i disse tilfellene foreta en konkret vurdering av hvilket tidspunkt som er best egnet for hovedforhandling, sett i lys av at det også skal fastsettes tidspunkt for forkynnelse av dom. Det må være relativt kort tid til både hovedforhandlingen og forkynnelsen av dommen hvis virkningen skal være at dommen kan bli rettskraftig selv om siktede verken møter til hovedforhandlingen eller forkynnelsen av dommen. Det vises til redegjørelsen i punkt 4.5 om tidsaspektet og de øvrige forutsetninger som må være tilstede for at ordningen skal kunne benyttes. Det antas imidlertid at retten i de fleste sakene vil oversende en innkalling til hovedforhandlingen for en bestemt siktet med et avsatt tidspunkt på vanlig måte. Påtalemyndigheten må i så fall med dette utgangspunktet foreta en konkret vurdering av om saken også er egnet for forhåndsinnkalling til forkynnelse av dom.

Saken må domstolsbehandles på det tidspunktet som er fastsatt i stevningen for at man skal oppnå den tilsiktede virkningen. Retten vil fortsatt kunne omberamme en sak der det er benyttet forhåndsinnkalling til forkynnelse av dom, men da må innkallingen til hovedforhandlingen og forkynnelse av dommen forkynnes på nytt etter reglene i § 159 b, for at ankefristen skal løpe ved utblivelse.

Tredje ledd omhandler ankeforhandlinger. Forhåndsinnkalling til forkynnelse av dom i ankesaken skal forkynnes sammen med tiltalebeslutningen, bevisoppgave, tidligere instansers dommer og påtalemyndighetens eventuelle anke eller

motanke. Det vil gi siktede samlet oversikt over hva saken gjelder, om det er hele eller bare deler av dommen som angripes, hvilke feil påtalemyndigheten grunner anken på, hvilke bevis som er tenkt ført i ankeforhandlingen og den endringen som påtalemyndigheten vil ha.

Forhåndsinnkallingen til forkynnelse av dommen skal forkynnes samtidig med innkallingen til ankeforhandling. Det vises til merknaden til annet ledd som gjelder tilsvarende for ankeforhandling i de tilfeller siktede skal innkalles. Siktede vil imidlertid ikke bli innkalt i alle saker hvor ankeforhandling fremmes, jf. straffeprosessloven kapittel 23 og redegjørelsen ovenfor under punkt 4.1 om gjeldende rett. Det skal likevel være mulig å forhåndsinnkalle siktede til forkynnelse av dom med den følge at ankefristen begynner å løpe selv om siktede ikke møter. Det legges i så fall til grunn at forhåndsinnkallingen skjer etter at saken er besluttet fremmet for ankebehandling. I disse sakene er siktetes tilstedeværelse i ankeforhandlingen i utgangspunktet ikke funnet nødvendig. Det anses derfor kurant at disse sakene omfattes av ordningen, som også ellers er rettet inn mot fraværssaker.

Etter *fjerde ledd* kan forkynnelse av forhåndsinnkalling etter annet og tredje ledd skje sammen med forelegg som trer i stedet for tiltalebeslutning, jf. straffeprosessloven § 268. I disse sakene må det ved fastsettelsen av tidspunkt for domstolsbehandling og forkynnelse av dom påses at det ikke legges unødig press på siktede til å vedta forelegget, selv om det nødvendigvis må gis informasjon om at domstolsbehandling – og dermed forkynnelse av dom – faller bort dersom forelegget vedtas. Det kan settes av tilstrekkelig tid frem til domstolsbehandlingen til at rettens avsatte ressurser kan omdisponeres dersom forelegget likevel vedtas.

Femte ledd fastslår at forhåndsinnkallingen og øvrige dokumenter skal forkynnes for siktede personlig. Siktede skal gis de opplysninger som fremgår av bestemmelsen. For øvrig skal innkallingen forkynnes etter reglene for stevnevitneforkynnelse så langt de passer. Det betyr blant annet at reglene i domstoloven §§ 168-171 (forkynning for

andre enn siktede) ikke får anvendelse, mens reglene for forkynnelse for en motvillig siktet etter domstoloven § 174 annet ledd får anvendelse. Det skal fremgå av bevitnelsen etter domstoloven § 177 at opplysningene, herunder om konsekvensene av å utebli fra domstolsbehandling og forkynnelse av dom, er gitt. I fraværssaker vil retten, i tilfeller hvor innkallingen til hovedforhandlingen og forkynnelsen av dom har skjedd ved stevnevitne, bli forelagt bevitnelsen. Det antas at forkynnelse av forhåndsinnkalling normalt vil forstås av en polititjenestemann mens siktede sitter pågrepet, selv om reglene for stevnevitneforkynnelse får anvendelse.

Vilkåret om at siktede skal gjøres kjent med at han plikter å møte etter innkalling til domstolsbehandling og forkynnelse av dom, og kan pågripes om han ikke møter, relaterer seg til bestemmelsen i straffeprosessloven § 42 annet ledd, jf. også forslaget til endring av straffeprosessloven § 88. Siktede skal i tillegg opplyses om regelen i straffeprosessloven § 310 annet ledd annet punktum om at ankefristen begynner å løpe fra det varslede forkynningsstidspunktet selv om siktede ikke møter.

6.2 Til straffeprosessloven

Til § 88

Endringen gir bestemmelsen tilsvarende anvendelse når siktede uteblir fra forkynnelse av dom på tidspunkt som er forhåndsfastsatt av påtalemyndigheten etter domstoloven § 159 b. Det innebærer at retten kan beslutte pågripelse av en siktet som ikke møter. Ved uteblivelse fra fremmøteforkynnelse kan beslutningen også treffes av påtalemyndigheten.

Til § 310

Endringen gjør at regelen om at ankefristen løper fra det fastsatte forkynningsstidspunktet selv om siktede ikke møter også får anvendelse når siktede av påtalemyndigheten er forhåndsinnkalt til forkynnelse av dom.

Justis- og beredskapsdepartementet

t i l r å r :

At Deres Majestet godkjenner og skriver under et framlagt forslag til proposisjon til Stortinget om endringer i domstolloven og straffeprosessloven (forhåndsinnkalling til forkynnelse av dom i straffesaker).

Vi HARALD, Norges Konge,

s t a d f e s t e r :

Stortinget blir bedt om å gjøre vedtak til lov om endringer i domstolloven og straffeprosessloven (forhåndsinnkalling til forkynnelse av dom i straffesaker) i samsvar med et vedlagt forslag.

Forslag

til lov om endringer i domstoloven og straffeprosessloven (forhåndsinnkalling til forkynnelse av dom i straffesaker)

I

I lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene gjøres følgende endringer:

§ 159 a nytt fjerde ledd skal lyde:

Er siktede forhåndsinnkalt til forkynnelse av dom etter reglene i § 159 b, forkynnes dommen til tid og sted fastsatt i forhåndsinnkallingen med mindre retten finner grunn til å bestemme noe annet.

§ 159 a nåværende fjerde ledd blir femte ledd.

Ny § 159 b skal lyde:

I saker hvor det antas å være behov for det, kan påtalemyndigheten forut for hovedforhandling eller ankeforhandling fastsette tid og sted for forkynnelse av dom etter reglene i § 159 a annet eller tredje ledd. Siktede blir innkalt ved forkynnelse av forhåndsinnkalling som angir møtested, møtetidspunkt og formålet med innkallingen. Siktede plikter i så fall å møte til forkynnelsen. Straffeprosessloven §§ 86 tredje ledd, 88 og 89 gjelder tilsvarende.

I saker som skal behandles i hovedforhandling, forkynnes forhåndsinnkallingen sammen med tiltalebeslutningen og bevisoppgaven. Forkynnelse av innkalling til hovedforhandling etter straffeprosessloven § 275 fjerde ledd første punktum skal skje samtidig.

I saker som skal behandles i ankeforhandling, forkynnes forhåndsinnkallingen sammen med tiltalebeslutningen, bevisoppgaven, tidligere instansers dommer og påtalemyndighetens eventuelle anke eller motanke. Forkynnelse av innkalling til ankeforhandling skal skje samtidig hvis siktede skal innkalles til den etter reglene i straffeprosessloven kapittel 23.

Forkynnelse av forhåndsinnkalling kan skje sammen med forelegg som trer i stedet for tiltalebeslutning, jf. straffeprosessloven § 268.

Forhåndsinnkalling og dokumenter som nevnt i annet, tredje og fjerde ledd skal forkynnes personlig for siktede, og ellers etter reglene for stevnevitneforkynnelse så langt de passer. Siktede skal samtidig gjøres kjent med at han plikter å møte etter innkalling til hoved- eller ankeforhandling og forkynnelse av dom, og kan pågripes om han ikke møter. Siktede skal også opplyses om at saken vil kunne fremmes i hans fravær. I tillegg skal siktede opplyses om regelen i straffeprosessloven § 310 annet ledd annet punktum om at ankefristen løper fra det varslede forkynnelsestidspunktet, selv om siktede ikke møter. Det skal fremgå av bevitnelsen etter § 177 at opplysninger som nevnt er gitt.

II

I lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker gjøres følgende endringer:

§ 88 første ledd første punktum skal lyde:

Dersom en siktet som er stevnet i samsvar med § 42 annet ledd eller domstoloven § 159 b, jf. domstoloven § 159 a annet eller tredje ledd, eller § 86 og § 87 første eller tredje ledd, uteblir fra rettsmøtet eller fra fremmøteforkynnelsen uten at det er opplyst at han har gyldig fravær, kan retten beslutte at han skal pågripes for straks å fremstilles eller for å holdes fengslet inntil han kan bli fremstilt.

§ 310 annet ledd annet punktum skal lyde:

Er siktede i medhold av § 42 annet ledd eller domstoloven § 159 b, jf. domstoloven § 159 a annet eller tredje ledd, pålagt å møte til forkynnelse, løper fristen fra det varslede forkynnelsestidspunktet, selv om siktede ikke møter.

III

Loven trer i kraft fra den tid Kongen bestemmer.

